محەمەد سادق شەرەفكەندی
ژیان و تێكۆشانی سیاسیی (١٩٣٨-١٩٩٢)
(لێكۆڵینەوەیەكی مێژوویی- سیاسییە)

د. هۆشمەند عەلی مەحمود
زانكۆی كۆیە
فاكەڵتی پەروەردە
بەشی مێژوو

پێشەكی

لە ڕۆژهەڵاتی كوردستاندا ژمارەیەك كەسێتی لە گۆڕەپانی خەباتی سیاسیو نەتەوایەتی ڕۆڵی كارایان لە ئاراستەكردنو بەرەوپێشچونی هەبووە لەوانە: محەمەد سادق شەرەفكەندی (د. سەعید)، وەك تێكۆشەرێكی نێو جووڵانەوەی ئازادیخوازی كورد لە ڕۆژهەڵاتی كوردستاندا، لە ڕیزەكانی حیزبی دیموكراتی كوردستانی ئێران (حدكا) خەباتو تێكۆشانی سیاسیی بۆ ماوەی (١٩) ساڵ درێژە پێداوە.

بەهۆی ئەوەی تا ئێستا هیچ توێژینەوەیەكی مێژوویی زانستی لەسەر ئەم بابەتە نەكراوە، كە باس لە ژیانو تێكۆشانی سیاسیی ئەو بكات لە ڕیزەكانی (حدكا)و بزووتنەوەی ئازادیخوازی كورد، ئەوەندەی نوسراویشە سەرپێ یانەیەو پڕە لەكەموكوڕی، لەبەر ئەمانەو بەئامانجی خستنەڕووی زیاتری ڕۆڵی ئەو سەركردە هاندەری سەرەكیمان بوو بۆ دەستنیشانكردنی ئەم توێژینەوەیە بەناونیشانی (محەمەد سادق شەرەفكەندی، ژیانو تێكۆشانی سیاسیی "١٩٣٨-١٩٩٢" وەك لێكۆڵینەوەیەكی مێژوویی-سیاسیی)، كە لە چوار تەوەری سەرەكی پێكهاتووە. تەوەری یەكەم: تایبەتە بە لە دایك

بوونو پێگەیشتنی محەمەد سادق شەرەفکەندی. تەوەری دووەم: باس لە تێکۆشانی سیاسیی لە سەرەتای بەئەندام بوونی لە (حدکا) دەکات لەساڵی ١٩٧٣ تا ساڵی ١٩٨٩. تەوەری سێیەم: تایبەت کراوە بە ماوەی تێکۆشانی سیاسیی لە ڕێبەرایەتی کردنی (حدکا)دا لە ساڵی ١٩٨٩ تا ساڵی ١٩٩٢. تەوەری چوارەمو کۆتایی تەرخانکراوە بۆ تێکۆشانی سیاسی لەسەر ئاستی دەرەوەو تیرۆرکرانی لە ١٧ی ئەیلولی ١٩٩٢دا.

لە ئامادەکردنی ئەم توێژینەوەیەدا دووچاری چەند ئاستەنگێك بووین، وەك: نەبوونی ئەرشیفێکی تەواوی بەڵگەنامەکانی تایبەت بە توێژینەوەکەمان لە نێو (حدکا)دا، کە ووردتر ڕۆڵی ئەوی لە ڕووداوەکاندا بۆ دەخستینە ڕوو، وەك نامەو دەستنووسە تایبەتیەکانی، هەروەها دەست ڕا نەگەیشتن بە خێزانەکەیی و چەند کەسایەتیەکی سیاسییو هاوەڵە نزیکەکانی، وێڕای هەوڵی زۆریشمان لەم پێناوەدا، بەڵام لەلایەك بەهۆی دووری هەندێکیانو خۆپاراستنی هەندێکی تریان لە دەوڵەتی ئێران، بەتایبەتی خێزانەکەییو خوشکەکەی، لەلایەکی تریشەوە وەڵام نەدانەوەی پرسیارەکانمان لەلایەن چەند کەسایەتیەکی سیاسیی ڕۆژهەڵاتی کوردستان. لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا توانداروە بە پشت بەستن بەچەند سەرچاوەیەکی کوردیو بیانی، لەوانە: (برویز دسمالچی: ترور بەنام خدا)، (کریس کۆچیرا: بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردو ویستی سەربەخۆیی)، (سلام عزیزی: سەفەری بێ گەڕانەوە)، (عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی"هەژار": چێشتی مجێور). هەروەها سوود وەرگیراوە لە ئەنجامدانی چەند چاوپێکەوتنێك لەگەڵ ئەو کەسانەی کە ڕاستەوخۆ کاری حیزبیو سیاسیان لەگەڵ ئەودا کردووە، یان لە نزیکەوە ئاگاداری ژیانو تێکۆشانی سیاسیی ئەو بوون لە قۆناغە جیاوازەکانی ژیانیداو زانیارییەکانیان سوودی زۆری بۆ توێژینەوەکەمان هەبوو، بەمەش توانداروە تا ڕادەیەکی زۆر بەسەر کەمو کوڕیەکان بەشێوەیەکی زانستی زاڵ بینو زانیاری مێژوویی پێویست بەردەست بخەین. بەپشت بەستن بە ڕێبازی لێکۆڵینەوەی مێژوویی و گرتنەبەری ڕێبازی خستنەرووی زانیاریەکان بەپێی قۆناغ بەندی مێژوویی و هاوکات شرۆڤەکردنیان.

یەکـەم: لـە دایکبـوون و پێگەیـشتنی (بنەماڵەکـەی، ژیـانی منـداڵی، قۆناغـەکانی خوێندنی):

محەمەد سادق کوڕی (مـەلا محەمـەد[1]) شـەرەفکەندی[2]، ڕۆژی ١١ی کـانوونی دووەمـی سـاڵی ١٩٣٨[3]، لە گوندی تەرەغەی سەر بە شاری بۆکانی ناوەندی موکریان لە دایك بووە[4].

باوکی لە بنەماڵەیەکی ئاینی پەروەردە بووەو ئەم شێوە پەروەردە بوونەشی لە قۆناغـەکانی ژیـانی دا کاریگەری زۆری بەسەر ژیانیدا هەبووە[5]. دایکیشی ناوی (مریەم) بووەو لە بنەماڵەی قازییـەکانی

---

(١) محەمەد، حەمەشیان پێ گوتووەو هەروەها بە (بۆر) یش ناوی هێنراوەو بۆتە حەمە بۆر، کەسێکی خوێندەوار بـووەو کاری مەلایەتی کرووە، لە ژیانیدا چوار جار ژنـی هێنـاوەو ژنـی سـێیەمی دایکـی هـەژار موکریـانی شـاعیرو، ژنـی چوارەمیشی دایکی د. سەعید شەرەفکەندی بووە، لە ساڵی ١٩٣٨دا، واتە ئەو سـاڵەی شـەرەفکەندی لـە دایـك بـووە ئەویش کۆچی دوایی کردووە، بڕوانە: (عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی"هەژار": چێشتی مجێـور، ئامـادەکردنو سەرپەرشـتی چاپ: خانی شەرەفکەندی، پاریس، ١٩٩٧، ل١١-١٤، ل٣٤).

(٢) ناوی ڕاستەقینەی محەمەد سادق و لە نێو هاوڕێیان و حدکاشدا بە (د.سەعید) ناسراوە، هەروەها لەسـەر بنـچینەی نازناوی بنەماڵەکەیان سەعید شەرەفکەندیشیان پێ گوتووە، نازناوی شەرەفکەندیش دەگەڕێتەوە بۆ نـاوی بنەماڵەکـەیان کە لەناوی ناوچەی ژیانی باوو باپیرانی بۆیان ماوەتەوە. بڕوانە: (فەتاح مرشد کاکەیی: ڕۆڵەی هەمیـشە زینـدوو شـەهید د.صادقی شەرەفکەندی، ڕەنگین (گۆڤار)، ژمارە (٥٩)، بغداد، ١٩٩٣، ل ل٢٠-٢١) (کـریس کۆچـیرا: بزووتنـەوەی نەتەوەیی کوردو ویستی سەربەخۆیی، و: حەسەن ڕەستگار، دەزگای چاپو بلاوکردنەوەی ڕۆژهەلات، بێ شوێن، ٢٠١٣، ل٣٥٧).

(٣) حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (بەشی شەهیدان): ئالبومی شـەهیدان (١)، کۆمیـسیۆنی کۆمەلایـەتی، بـێ شوێن، ١٣٨٦ه-٢٠٠٧ز، ل٢١ کریس کۆچیرا: س.پ، ل٣٥٧.

(٤) سمایل شەرەفی (ئامادەکردنو وەرگێڕانی): شـەڕەفکەندی سـیمای شۆڕشـگێڕێکی نەتـەوەیی، ب.ش.چ، ب.س.چ، ل١١٢ سەید ڕەزا درودگەر: کورتەی ژیانی سیاسیی ڕێبەرانی حیزبی دێمـوکراتی کوردسـتانی ئێـران ١٣٢٤-١٣٨٤/ ١٩٤٥-٢٠٠٥، کومیتەی بەڕێوەبەری یادی ٦٠ ساڵەی دامەزراندنی حیزب، بێشـوێنی چـاپ، بێسـاڵی چـاپ، ل٤٩. (تەرەغە گوندێکی ناوەندی ناوچەی بۆکانەو ناوی چیایەکی بەناوبانگی موکریانیشە).

(٥) محەمەدی باوکی شەرەفکەندی زۆر خودا پەرست بووە، وەك هەژاری کوڕە گـەورەی نوسـیوێتی: (هێنـدە ئیمانـدارو خواترس بووە، سەودای دەگەڵ ژنانیش نەدەکرد، لە هەمان کاتـدا ژنـی دووەمـی تـەڵاق دابـوو بـەهۆی ئـەوەی بـە بـێ سەرپۆش لەبەر دەرگای ماڵەوەیان دانیشتووە)، هەروەها دەڵێ: (کاتێك کە دەمرێـت ٣٠٠ تمـەن قـەرزدار بـووەو تـەنها مانگایەکی هەبووە)، بڕوانە: (عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی"هەژار": س.پ، ل ل١٢-١٣).

سەردەشت بووە، کە بەناوی (کچی قازی) ناسراوە[1]. لە ساڵی ١٩٣٨دا باوکی کۆچی دوایی کرد، لە کاتێکدا تەمەنی ئەو لە هەشت مانگاندابوو، ئەمەش وایکرد هەر لەسەرەتای تەمەنی منداڵییەوە دووچاری چارەڕەشیو ژیانێکی قورس ببێتەوە، چونکە دایکیشی پاش ساڵێك لە مەرگی مێردەکەی، شووی کردۆتەوەو بەجێی هێشتوون[2]. بەمەش بە خێوکردنی ئەو دەکەوێتە ئەستۆی (خوشكو براکانی[3])، بەڵام پەروەردەکردنو خزمەتکردنی منداڵێك لە تەمەنێکی وا بچوکدا کارێکی گران بووە بەسەریانەوە، هەروەك هەژاری برا گەورەی نووسیوویەتی: "خوشکم هێشتا منداڵ بوو، ناچاربووین لە

---

(١) مریەم قازی کچی محەمەد قسیم قازی ناسراو بە فخر العلماء، کە لە جەنگی یەکەمی جیهانی دا بەدەستی سەربازانی ڕووس کوژراوە، (چاوپێکەوتن لەگەڵ عەبدوڵڵا حەسەن زادە، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠). (عەبدوڵڵا حەسەن زادە ساڵی ١٩٣٨ لەدایك بووە. خەڵکی ئاوایی نێوچەی سەردەشتە. خوێندنی ئایینی تەواوکردوە. ساڵی ١٩٥٣ بۆتە ئەندامی حدکاو چەندین لێپرسراویەتی جۆراوجۆری وەرگرتووە تا لەساڵی ١٩٩٥دا بۆتە سکرتێری گشتی حدکا بۆ ماوەی نزیك بە دە ساڵ. لەخەباتی سیاسی بەردەوامەو لەشاری کۆیە نیشتەجێیە).

(٢) کوردستان (ڕۆژنامە): کورتەیەك لە ژیانی شەهیدانی ١٧ی سێپتامبری بێرلین، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ژمارە (٥٩١)، یەکشەمە ٢٦ی خەرمانانی ١٣٩١-١٦ی سێپتامبری ٢٠١٢، ل٦ کوردستان میدیا: پوختەیەك لە ژیانی دکتۆر محەمەد سادق شەرەفکەندی (سەعید)، ماڵپەری ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ١٤-٣-٢٠١٢، http://www.kurdistanmedia.com/index.php?besh=dreje&id=٧٨.

(٣) شەرەفکەندی سێ براو خوشکێکی هەیە، براگەورەکەی عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی (هەژار موکریانی شاعیرە)، برای دووەمی (عەبدوڵڵا شەرەفکەندی) کە لە ژیاندا ماوەو ئێستا لە شاری مەهاباد دەژی، خوشکەکەشی ناوی (زەینەب)ەو لە ژیاندا ماوەو لە شاری ورمێ دەژی. بەڵام برای سێیەمی ناوی (ڕەسوڵ قادری)یەو ئەویش لە ژیاندا ماوەو ئێستا لە وڵاتی فەرەنسا دەژیو لە دایکەوە برای د. سەعیدەو پاش مێرد کردنەوەی دایکی ئەو کوڕەی بووە، (چاوپێکەوتن لەگەڵ فەتاح کاویان، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٣١). (فەتاح محەمەد کاویان ساڵی ١٩٣٦ لە شاری مەهاباد لەدایك بووە. ساڵی ١٩٥٧ بۆتە ئەندامی حدکا. بڕوانامەی بکالۆریۆسی لە زمانی ئینگلیزیدا هەیە. لە حدکادا چەندین پلەو بەرپرسیاریەتی جۆراوجۆری وەرگرتووە، وەك: ئەندامی دەفتەری سیاسیی (١٩٨١-١٩٨٣)و کۆمیتەی ناوەندی (١٩٨٣-١٩٨٧)، بەرپرسی کۆمیسیۆنی چاپەمەنی، ئەندامی دەستەی نوسەرانی ڕۆژنامەی کوردستانو گۆڤاری تیشك. لە ساڵی ١٩٨٨ تا ١٩٩٧ تێکۆشانی سیاسیی لە ڕیزەکانی باڵی جیابۆوەی حدکا- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ درێژەپێداوە. لەئێستاشدا لە ڕیزەکانی حدك بەردەوامە لەتێکۆشانی سیاسییو لە شاری کۆیە نیشتەجێیە).

ژنی ناودێ (تەرەغە) یارمەتی بخوازین کە بەنان کـردنو مـالاّت دۆشـینو مەشـکەژاندن ڕابگـەن، کـە ئەوانیش جگە لە هەقی خۆیان نیوە بەنیوەیان دەدزی "[١].

محەمەد سادق لەسەرەتای خوێندنییەوە لای هەژاری براگەورەی وانەی پێ ووتراوەو فێـری خوێنـدنو خوێندەواری کراوە، چـونکە لـە تەمـەنی چـوار سـالاّنەوە هـەژاری بـرای بەرپرسـیارییەتی فێرکـردنو خوێندەواری گرتۆتە ئەسـتۆو لەگەڵیـدا هـەوڵی داوە وەك مامۆسـتایەك فێـری خوێنـدنو خوێنـدەواری بکات[٢]. ئەمەش بۆتە بناغەیەکی باش کـە لـەوێوە هـەنگاو بـەرەو خوێنـدنگاو پاشـان تـەواوکردنی قۆناغەکانی دیکەی خوێندن هەڵ بهێنێت. لەم ڕوەشـەوە بـیرو ئەندێـشەی هـەژاری بـرای لەسـەر ئـەو کاریگەری هەبوو، چونکە وەك خۆی باسی لێوەکردووە، بـەهۆی گـەورەبوونی محەمـەد سـادقی برایـیو پێویست بوونی بۆ ناردنی بۆ بەر خوێندن بەناچاریو بەو کەم دەرامەتەیەوە، بارگەی خێزانەکەیان تێـك بنێتو لە گوندی تەرەغەوە بەرەو شاری بۆکان کۆچ بکـەن[٣]، تابتوانێـت بـرا بـچوکەکەی بخاتـە بـەر خوێندن. بەڵام کاتێك لە قۆنـاغی دووەمـی سـەرەتایی دەبێـت لـە شـاری بۆکـان، هـەژاری بـرای کـە سەرپەرشـتیارو بەخێوکـەریان بـووە، جێیـان دەهێڵێـتو بەمـەش ئـەوو بـراو خوشـکەکەی بەتـەنیا دەمێننەوە، پاش چەند مانگێك لە دووری برا گەورەکەی جارێکی تر چۆتەبەر خوێندن[٤].

پاشان لەگەڵ بنەماڵەکەی (براو خوشکەکەی) ڕودەکەنە شاری مەهابادو لەوێـدا نیـشتەجێ دەبـن، چونکە لە سەرەتای ساڵی ١٩٤٣ هەژار موکریانی بۆ بەشـداری کـردن لـە بزووتنـەوەی ئازادیخوازانـەی کوردی ڕۆژهەلاّتی کوردستان، کە ڕێکخراوی ژیانـەوەی کـورد (ژ.ك) پێـشەنگی بـوو، دەچـێتە شـاری مەهاباد، دواتر براکانیو خوشکەکەی لە بۆکانـەوە بـۆ مـەهاباد هێنـاوە[٥]. هـەر بۆیـە قۆناغـەکانی یەکەمو دووەمی سەرەتایی لە شاری بۆکانو، قۆناغەکانی دیکەشی تا پۆلی پێنجـەمی دواناوەنـدی لـە

---

(١) عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی (هەژار): س.پ، ل٣٥.

(٢) عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی (هەژار): س.پ، ل ل٣٥، ٥٢٥ کوردستان میدیا: س.پ.

(٣) عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی (هەژار): س.پ، ل ل٣٦، ٥٢٥.

(٤) هـ.س، ل٢٢٠.

(٥) چاوپێکەوتن لەگەڵ (فەتاح کاویان)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٣١.

شاری مەهاباد تەواوکرد، بۆ تـەواوکردنی قۆنـاغی کۆتـایی خوێنـدنی دواناوەندیـشی ڕووی لـە شـاری تەبرێز کردووە[١].

شەرەفکەندی، لـە تەمـەنی منداڵیـەوە نیـشانەکانی زیرەکـیو بـەتوانایی تێـدا بـەدی دەکرێـتو سـەرکەوتوانە توانیویـەتی قۆناغـەکانی خوێنـدنی سـەرەتاییو دواناوەنـدی تـەواوبکات، زیرەکـی لـە خوێندندا بە جۆرێك بووە، کە لـە لایـەن هـاوەڵو هاوپۆلـەکانی بـە بلیمـەتو پلـەی بـەرزی زیرەکـی بناسرێت، بۆ وێنە (فەتاح کاویان) وەك هاوتەمـەنو هـاوپۆلی قۆناغـەکانی خوێنـدنی سـەرەتایی، لـە بیرەوەری ئەو سەردەمو باسکردنی ژیانی قوتابخانەو ئاستی زیرەکـی ئـەودا، بەشـێوەیەکی سەرسـوڕمان باسی لێوەدەکات، کە تەنها یەك ساڵ پلەی دووەمی بەدەسـتهێناوەو سـاڵەکانی دیکـەی خوێنـدنی لـە پلـەی یەکـەم دابـووە. وێـڕای ئـەوەش زۆر بەکـەمی خـەریکی هـەڵگرتنی پـەرتووکی قۆناغــەکانی خوێندنیشی بووە[٢]. ئەمەش بەند بووە بەئاسـتی زیرەکـی یـەوە، بەشـێوەیەکی سروشـتیانەو دوور لـە فشارو زۆر لێکردن بۆ بڕینو تەواوکردنی قۆناغەکانی خوێندنو خۆ پێ گەیاندنی. سەبارەت بە قۆنـاغی منداڵی، گادانی دەڵێت: " بەمنداڵی هەر ئەوەندەی لە خوێنـدن زیـرەك بـوو، لەگـەڕەکی خۆشـیان بـە بەدفەری ناسرابوو، زۆر عەجوول بوو"[٣]. دوای تـەواوکردنی قۆنـاغی خوێنـدنی دواناوەنـدی، دەچـێتە خانەی پێگەیاندنی باڵای مامۆستایان (دار معلمین عالی/ دانشسرای عالی) لە شـاری تـارانو، سـاڵی ١٩٥٩ سەرکەوتوانە تەواوی کردووەو بڕوانامەی بکالۆریۆسی لە بواری کیمیادا بەدەست هێناوە[٤].

---

(١) غەریب ڕۆژهەڵاتی: خوانی خەیانەت، بێشوێنی چاپ، بێساڵی چاپ، ل٣٣٦.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ (فەتاح کاویان)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٣١.

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، کۆیـە، ٢٠١٢/٦/٥. (جـەلیل ئەحمـەد گـادانی سـاڵی ١٩٣٣ لـە مـەهاباد لەدایك بووە. ساڵی ١٩٤٨ بۆتە ئەندامی حدکا. لەماوەی ژیانی سیاسیدا شەش جار زیندانی کـراوەو سـەرجەم سـیانزە ساڵ لە زینداندا بووە. بڕوانامەی بکالۆریۆسی لە زمانی فەرەنسی بەدەستهێناوە. سـێ کتێبـی لەسـەر مێـژووی حـدکا بڵاوکردۆتەوە. ساڵی ١٩٨٨ لەگەڵ بەشێك لە ئەندامانی دیکەی ڕێبەری لە حدکا جیابونەوەو پارتێکی دیکەیان بـەناوی "حدکا- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر" دامەزراند، پاشـان لەسـاڵی ١٩٩٧ هاتـەوە نێـو ڕیزەکـانی حـدکا. ئێـستاکەش وەك کەسایەتیەکی سیاسیی لە خەبات بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی ئێران بەردەوامە).

(٤) ئەحمەد مەکلاوەیی: مەشخەڵی ئازادیخوازی، چاپخانەی کارۆخ، سلێمانی، ٢٠١٢، ل١١ سمایـل شـەرەفی: س.پ، ل١١٢.

لێرەدا پێویستە ئەوە بخەینە ڕوو، کەوا بێ دەرامەتیو دەست کورتیو هەژاری لە ژیانی دا، هەرچەندە ڕۆڵی زۆر نەبووبێت لە تەواوکردنی قۆناغەکانی خوێندنی دا، بەلاّم کاریگەری تەواوی بەسەر جۆری هەڵبژاردنی خوێندنی دوای ئامادەییو دیاریکردنی وێستگەکانی ژیانی داهاتووی هەبووە، چونکە بە پێ ی نمرەکانی ئامادەیی لە کۆلێجی پزیشکی زانکۆی تاران وەردەگیرێت، بەهۆی بارگرانی ژیانو کەم دەرامەتی خێزانەکەی، بەناچاری ئەو خوێندنە ڕەت دەکاتەوەو دەیگۆڕێت بۆ خانەی مامۆستایان. لەم بارەشەوە، بۆ خۆی لە نامەیەکیدا باسی ئەو هەلومەرجەی کردووەو بۆ هەژاری برای نووسیوە: "...کە دوای دیپلۆم (شەشی ئامادەیی) وەرگرت، لە دانشتگای پزیشکی قبولّ کراوم، بەلاّم چونکە عەبدوڵلاّی برام دەستی باش ناڕواو پزیشکی مخارجو ماوەی زۆری دەوێ، وازم لێی هێناوەو لە دارول موعەللمینی بەرزدا دامەزراوم..."[1].

دوای تەواوکردنی خوێندن لە خانەی پێگەیاندنی مامۆستایاندا، وێستگەی ژیانی پێ دەنێتە قۆناغێکی نوێو، لە ساڵی ١٩٥٩ تاکو ١٩٦٩ دەستی کردووە بە پیشەی مامۆستایەتیو، بە ووتنەوەی وانەی (کیمیا) لە شارەکانی ورمێو مەهابادو بۆکان، ناوو ناوبانگێکی باشی بەدەست هێناوەو، لەسەردەستی ئەودا، چەندین خوێندکار پێ گەیشتوونو لە زانکۆکانی ئێراندا درێژەیان بە خوێندن داوە[2]. لەم بارەیەوە مستەفا هیجری دەڵێت: "ناسیاری دوراودووریی من لەگەڵ دکتۆر سادق دەگەڕێتەوە بۆ ساڵەکانی ١٩٦١-١٩٦٣، کە ئەو دوای تەواوکردنی خوێندنی لە دانشسرای عالی تاران وەك مامۆستای وانەی کیمیا لە شاری ورمێو لە قوتابخانەکانی ئەو شارە خەریکی وانە گوتنەوە بوو. لەوکاتەدا من لە دانشسەرای کشتوکاڵی ورمێ دەمخوێند. ناوبانگی ئەوم وەك مامۆستایەکی شارەزا، دڵسۆزو جیدی دەبیستەوە، چونکە ئەوکاتی ژمارەی مامۆستایانی کورد کە ئەو پلەی خوێندەوارییان هەبێو لە قوتابخانەکانی ورمێ وانە بڵێنەوە نەدەگەیشتنە ژمارەی پەنجەکانی دەستێکیش"[3]. هەر

(١) عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی (هەژار): س.پ، ل٥٢٥.

(٢) سلام عزیزی: سەفەری بێگەڕانەوە، داستانی کارەساتی میکونووس، بێشوێنی چاپ، ١٩٩٩، ل٣٠ لوقمان مێهفەر: میکۆنووس بکوژانی شەرەفکەندی ریسوادەکا، بێشوێنی چاپ، ٢٠٠٧، ل٦٥.

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢. (مستەفا هیجری، ناوی تەواوی مستەفا محەمەد ئەمین ناسراو بە هیجری، ساڵی ١٩٤٥ لەشاری نەغەدە لەدایك بووە. لەزانکۆی تاران بکالۆریۆسی لە زمانو ئەدەبیاتی فارسی وەرگرتووە. ساڵی ١٩٧٨ بۆتە ئەندامی حدکاو لە هەڵبژاردنی پەرلەمانی ئێران لە ساڵی ١٩٨٠دا کاندیدی

لەو ماوەیەداو لە ساڵی (١٩٦٨)دا[١]، لەگەڵ (نوسرەت خانم[٢])، خێزانی پێك هێناوەو بۆتە باوكی سێ منداڵ بە ناوەكانی: (شاهۆ، رامین، سارا)[٣] .

لەگەڵ هەموو ئەمانەشدا ژیان بۆ ئەو بێ كێشەو گیروگرفت مەیسەر نەبوو، چونكە سیاسەتی رژێمی شاهەنشاهی ئێران، لەسایەی دیكتاتۆرییەتی محەمە رەزا شا، لەبەرامبەر گەلانی ئێران بەگشتیو گەلی كورد بەتایبەتی لە رۆژهەڵاتی كوردستاندا، بەجۆرێك پەیرەوی لێوەكراوە، كە وا لەپاڵ چەوساندنەوەو سڕینەوەی مۆركی نەتەوایەتیو... هتد، لە هەمان كاتدا دەستی كردووە بە گیروگرفت نانەوە لەبەردەم پرۆسەی خوێندن لە كوردستاندا. بەجۆرێك سیاسەتی ڕاگواستنو دوورخستنەوەی مامۆستایانی كوردی لەنێوچە كوردنشینەكاندا پێڕەوكردووەو، لە شوێنیاندا مامۆستای فارسی داناوە. لەسایەی ئەم سیاسەتەوە شەرەفكەندیش لە ساڵی ١٩٧٠دا دوورخراوەتەوە بۆ شاری تارانو

حدكا بووە لەشاری نەغەدەو شنۆ. لە ڕیزەكانی حدكادا چەندین لێپرسراویەتی جۆراوجۆری بینیوەو ئێستە سكرتێری گشتی حدكا یە).

(١) چاوپێكەوتن لەگەڵ (ئیسماعیل بازیار)، كۆیە، ١٥/ ٩/ ٢٠١٤. (ئیسماعیل عەبدولرەحمان سەعید ناسراو بە ئیسماعیل بازیار ساڵی ١٩٦١ لەشاری مەهاباد لەدایك بووە. ساڵی ١٩٧٩ بۆتە ئەندامی (حدكا)و چەندین بەرپرسیاریەتی جۆراوجۆری بینیوە تا پلەی ئەندامی كۆمیتەی ناوەندی ئەو حیزبەو لەتێكۆشانی حیزبیو سیاسیدا بەردەوامە. لەئێستادا مامۆستایە لە بەشی مێژووی زانكۆی كۆیە).

(٢) نووسرەت ئەیوبیان كچی حاجی سەیید عەبدوڵڵا ناسراو بە حاجی سەید عەولا دەرمانفرۆشو خەڵكی شاری مەهابادە، ئێستا لە شاری تاران دەژیو خانەنشینە، پێشتر پەرستار بووە. عەبدولرەحمان شەرەفكەندی (هەژار): س.پ، ل٥٢٦ چاوپێكەوتن لەگەڵ (عەبدوڵلا حەسەن زادە)، كۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

(٣) كوڕە گەورەكەی (شاهۆ)، سەرەتا ناوی لێندراوە شاهێن، بەڵام هەژاری مامی بەناوی كێوی كوردستان كردویەتیە شاهۆ، كە دەرچووی كۆلێژی ئەندازیاریەو وەك ئەندازیار لە كۆمپانیایەكی كەرتی تایبەت لە شاری تاران كار دەكات. كوڕەكەی دیكەی (رامین)، ئەندازیاری كۆمپیوتەرەو لە تاران كار دەكاتو ژیانی هاوسەریشی پێك هێناوە. كچەكەشی (سارا)، كە منداڵی بچوكییەتی ئێستا لە ئەمریكایەو خەریكی خوێندنی دكتۆرایە لە بواری كۆمپیوتەردا، بڕوانە: عەبدولرەحمان شەرەفكەندی (هەژار): س.پ، ل٥٢٦ چاوپێكەوتن لەگەڵ (عەبدوڵلا حەسەن زادە)، كۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠).

دەوروبەری‌و گوازراوەتەوە بۆ زانستگەی پێگەیاندنی باڵای مامۆستایان، وەك یاریدەدەرێك گوتنەوەی وانەی کیمیای پێ سپێردراوە[١].

لەڕاستیدا هۆکاری دوورخرانەوەی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کاتێك کە مامۆستا بوو لە شاری مەهاباد، هاوکات لەگەڵ چەند مامۆستایەکی کوردی قوتابخانەکانی ئەو شارە بزووتنەوەیەکی فەرهەنگییان پێك هێنابوو، کە تا ئەو کات کارێکی نوێ‌و دەگمەن بوو. لەم کارەشیاندا بەهەست‌و دڵسۆزیەوە بەکارو تێکۆشانێکی بێ وچان‌و دانانی بەرنامەی کاری زیاتر لە ئەرکی دیاریکراوی خۆیان توانیان کارێك بکەن کە ژمارەی قوتابیانی سەرکەوتوو لە تاقیکردنەوەکانی مەهاباد‌و تەنانەت لە تاقیکردنەوەی گشتی بۆ وەرگرتن لە زانکۆی تاران‌و شارەکانی تری ئێران بە رادەیەکی بەرچاو و بێوێنە زیاد بکا[٢]. بەڵام بەرپرسانی دەزگای (ساواك[٣]) لە شاری مەهاباد کارو تێکۆشانی ئەو مامۆستایانەی وەك جوڵانەوەیەکی سیاسی بینی‌و بۆیە بڕیاری دوورخستەوەیانی دا بۆ شارەکانی ناوەندی ئێران، کەیەکێك لەو دوورخراوانەش شەرەفکەندی بوو[٤]. لەقەڵەم دانی ئەو وەك کەسێکی سیاسی لەلایەن ساواکەوە لەو قۆناغدا لەسەر بنەمایەکی ناڕاست بووە، چونکە جگە لەوەی کە هەژار موکریانی برای وەك سیاسیەك بەشداربوو لە جوڵانەوەی کورد لە باشووری کوردستاندا، چالاکی فەرهەنگی شەرەفکەندی پەیوەندی بەکاری سیاسیەوە نەبووە، هیچ بەڵگەیەکی تەواو لەبەرەست دانیە بۆ سیاسیی بوونی شەرەفکەندی لەو قۆناغەدا، کە ڕەنگە زیاتر بەهۆی سیاسیی بوونی هەژار بوبێت نەك خۆی. هەرچەندە دوور خستنەوەی لە کوردستان، وێڕای کاریگەری بەسەر بارودۆخی ژیانیەوە، بەڵام کۆڵ نادات، چونکە خۆشەویستی بۆ

---

(١) ئەحمەد مەکلاوەیی: س.پ، ل١٢ غەریب رۆژهەڵاتی: س.پ، ل٣٣٧.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢.

(٣) ساواك: (سازمان امنیت واطلاعات کشور/ ئاژانسی پاراستن‌و ئاسایشی وڵات) لە ساڵی ١٩٥٧دا ئێران بەهاوکاری ئەمریکاو بەریتانیا دروستی کردبوو، لەلایەن شاوە بایەخێکی زۆری پێدەدراو بەناوی پاراستنی ئاسایشی نەتەوەییەوە پارەیەکی بێ ئەژماری بۆ خەرج دەکرا. ئەو دەزگایە ترسێکی زۆری خستبووە دڵی هەموو کوردێك‌و زۆر بەتوندی مامەڵەی دەکردو کوردستانی کردبوو بەزیندان‌و ڕۆژ نەبوو خەڵك زیندانی نەکرێت‌و ئەشکەنجەو ئازاری دەستی ئەم دەزگایەی شای ئێرانی نەچێژێت. وەرگیراوەلە: (د. هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان ١٩٧٩-١٩٨٩، لێکۆڵینەوەیەك لە دۆخی سیاسیی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠١٢، ل ل ٣٤-٣٥).

(٤) غەریب رۆژهەڵاتی: س.پ، ل٣٣٧.

پیشەکەی لە لایەك‌و، خۆبژێوی ژیان‌و بەدەستهێنانی پلەی بەرزتر لـە بوارەکـەی دا لەلایـەکی تـر، لـە خزمەتکردنی پیشەکەی بەردەوام بووە.

دوور خستنەوەی لە کوردستان، لە بارێکەوە بەباشە بۆی تـەواو بـووەو دەرفـەتی بـۆ ڕەخـساندووە کەوا زیاتر خۆی پێ بگەیەنێت‌و داهاتوویەکی باشتر بۆ خۆی دەستەبەر بکات، چونکە کاتێك لـە تـاران و لە (زانستگەی پێگەیاندنی مامۆستایان) درێـژە بـەکاری مامۆسـتایەتی داوەو، شـارەزایی تـەواوی خۆی لەم بارەیەوە بەدەردەخات‌و شوێن پێی خۆی لەنێو ڕێچکەی ژیـانی دوورخراوەیـی دەکاتـەوە، بـە جۆرێك کە وێرای درێژەدان بەکاری مامۆستایەتی‌و پاشان خوێنـدنی ماسـتەر لـە دانیشـسەرای عـالی تەواوکردو[١]، بەهۆی بەرزبوونی ئاستی نمرەکانی، لە ساڵی ١٩٧٢دا لەلایـەن وەزارەتـی زانـست (وزارە علوم)ی حکومەتی ئێرانیەوە کورسی (زەماڵە) خوێنـدنی لـە دەرەوەی وڵات بـۆ دابـین کـراوەو لەسـەر ئـەرك‌و خـەرجی حکومـەت، ڕەوانـەی وڵاتـی فەرەنـسا (پـاریس) کـراوە بـۆ تـەواوکردنی خوێنـدن‌و، بەدەستهێنانی بڕوانامەی دکتۆرا لە بوارەکەی خۆیـدا[٢]. ناردنـە دەرەوەی بـۆ خوێنـدنی بـاڵا لەلایـەن حکومەتی ئێرانـەوە جگـە لـەوەی توانـاو زیرەکـی ئـەومان بـۆ دەردەخـات، هاوکـات دوورە پـەرێزی ئەویشمان لەکاری سیاسی لەوقۆناغدا بۆ دووپات دەکاتەوە.

کاتێك شەرەفکەندی لـە نێـوان سـاڵانی (١٩٧٢-١٩٧٦) خوێنـدکاری دکتـۆرا بـوو لـە پاریـسی پایتەختی فەرەنساو، سەرکەوتوانە بڕوانامەکەی لە بواری کیمیای پیشەسازی لە زانکـۆی ژمـارە (٦)ی پاریس بەدەست هێنا[٣]. هەر لەو ساڵەشدا (١٩٧٦) دەگەڕێتەوە بـۆ ئێـران‌و، وەك مامۆسـتا بەپلـەی زانستی (پرۆفیسۆری یاریدەدەر) لـە بـواری کیمیـادا، لـە زانکـۆی پـەروەردەی مامۆسـتایان (تربیت معلم)ی شاری تاران وانەی وتۆتەوە[٤]. لەڕاستیدا وەرگرتنی بڕوانامەی دکتۆرا لە فەرەنسا بـۆ ئـەوکات گرنگی زۆری لەسەر کەسایەتی ئەو هەبوو، چونکە وێـرای ئاشـنابوونی بـە کلتـوورو داب‌و نـەریتی ئـەو

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢.

(٢) لوقمان مێهفەر: س.پ، ل٦٥ تەلەفزیۆنی تیشك: کورتەیـەك لـەژیانی پڕبەرهـەمی دکتـۆر سـادق شـەرەفکەندی، ئەرشـیفی تۆمـاری ڤیـدیۆیی تەلـەفزیۆنی تیـشك لـە یوتـوب، https://www.youtube.com/watch?v=TBWZv٦٨RqZU

(٣) کریس کۆچێرا: س.پ، ل١١٣.

(٤) سلام عزیزی: س.پ، ل٣٠.

ولاتەو فێربوونی زمانی فەرەنسی، لە هەمان کاتیشدا ئاشنایەتی لەگەڵ چەند کەسانێکی خوێندەوارو ڕۆشنبیری ئەو ولاتە پەیدا کردبوو، بۆ وێنە: لەگەڵ کوردناسانو ڕۆژهەلاتناسانێکی وەك (تۆمابوا)و (جۆیس بلۆ[1]) ئاشنایەتیان هەبووەو یەکتریان ناسیوە[2].

ئەمەش کۆتایی قۆناغێك لەژیانو دەسپێکی قۆناغێکی نوێ بوو، چونکە چوونی شەرەفکەندی بۆ ولاتی فەرەنساو دەستکردن بە خوێندن لەو ولاتەداو مانەوەی بۆ ماوەی چوار ساڵ، بۆتە دەستپێکی قۆناغێکی نوێ لە ژیانی ئەودا، سەرەتایەك نەك هەر تەنها پلەی زانستیو ڕادەی خوێندەوارییەکەی بەرزکردۆتەوە، بەڵکو سەرەتایەکی گرنگ دەستی پێکردووە بە ناسینی (د.قاسملوو[3])ی سکرتێری

---

(١) جۆیس بلۆ کوردناسێکی مەزنی فەرەنسی یەو پرۆفیسۆرە لە بواری زمانو ئەدەبیاتی کوردیدا، لە ساڵی ١٩٦٥دا پلەی دکتۆرای لەمەڕ زمانی کوردی بەدەست هێناوە، هەنووکەش وێڕای ئەوەی سەرۆکی بەشی زمانو ئەدەبیاتی کوردیە لە زانکۆی سۆربۆن، چەند لێکۆڵینەوەیەکیشی لەسەر کورد ئەنجام داوەو لەم ساڵانەی دوایی یەکێکیان وەرگێڕدراوە بۆ سەر زمانی کوردی. بۆ زانینی زیاتر بڕوانە: (پ.د. جۆیس بلۆ: دۆزی کورد لێکۆڵینەوەیەکی مێژووییو سۆسیۆلۆجی، و: کارزان محەمەد، دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٤).

(٢) عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی (هەژار): س.پ، ل ل٥٢٤، ٥٢٥، ٥٢٨.

(٣) ناوی تەواوی عەبدولڕەحمان کوڕی محەمەد ئاغای وثوق الدولەیەو لەنێو خەڵکی جیهان بەگشتیو کوردستان بەتایبەتی بە (د. قاسملوو ناسراوە)، لە ١٩٣٠/١٢/٢٢ لەشاری ورمێ لەدایك بووە. خوێندنی سەرەتاییو ناوەندی لەورمێو تاران تەواوکردووە. ساڵی ١٩٤٨ بۆ تەواوکردنی خوێندن ڕووی لە پاریس کردوە، بەڵام بەهۆی خەباتو تێکۆشانی سیاسیی دژ بە شای ئێرانو بەشداریکردنی لە ڕیزەکانی خوێندکارانی حیزبی توودە لە پاریس، بەهۆی فشاری حکومەتی ئێران لە ساڵی ١٩٤٩ لەو ولاتە دووردەخرێتەوە. ساڵی ١٩٥٢ بڕوانامەی بکالۆریۆسی لەزانستی کۆمەلایەتیو سیاسی لەزانکۆی (پڕاگ) بەدەستهێناوەو لەماوەی دەسەلاتدارێتی (د.محەمەد مصدق ١٩٥١-١٩٥٣)دا بەنهێنی گەڕاوەتەوە بۆ ئێرانو بەدرێژایی پێنج ساڵ (١٩٥٢-١٩٥٧) تێکۆشانی سیاسی لە ئێرانو کوردستاندا ئەنجامداوە. بەهۆی هەلومەرجی دژواری سیاسی لەئێرانو کوردستان، ساڵی ١٩٥٧ گەڕاوەتەوە بۆ چیکۆسلۆڤاکیاو لە زانکۆی (پڕاگ)دا درێژەی بەخوێندن داوەو ساڵی ١٩٦٢ بڕوانامەی دکتۆرای لە زانستی ئابووری وەرگرتووەو تا ساڵی ١٩٧١ مامۆستای ئەو زانکۆیە بووە. هەروەها لەساڵانی ١٩٧٦-١٩٧٨ مامۆستای زمانو شارستانی کوردیی بووە لە زانکۆی (سۆربۆن) لە پاریس. لە ساڵی ١٩٧٣ەوە سکرتێری گشتی (حدکا) بووە تا تیرۆرکرانی لەلایەن کۆماری ئیسلامی ئێران لە ڤیەننای پایتەختی نەمسا لە ڕۆژی ١٩٨٩/٧/١٣دا، بۆ زیاتر بڕوانە: (هۆشمەند عەلی مەحمود شێخانی: عەبدولڕەحمان قاسملوو، ژیان و ڕۆڵی سیاسیی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا ١٩٣٠-١٩٨٩، توێژینەوەیەکی مێژوویی-سیاسیە، کۆمەڵگای چاپەمەنی شەهاب، هەولێر، ٢٠٠٧، ل ل٦-٣٠).

گشتی (حدکا) لەماوەی خوێندنی لەوێدا، کە پاشان کاریگەری تەواوی لە ڕێڕەوی وێستگەی تێکۆشانی سیاسیی و دەرکەوتنی وەك کەسایەتییەکی سیاسیی لەنێو ڕیزەکانی (حدکا) بەتایبەتی و بزووتنەوەی ئازادیخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بەگشتی هەبووە.

دووەم: کاری سیاسیی شەرەفکەندی لە (حدکا)دا ١٩٧٣- ١٩٨٩:

سەرەتای کاری سیاسیی و بە ئەندام بوونی لە (حدکا)دا بۆ ساڵی ١٩٧٣ دەگەڕێتەوە[(١)]، ئەو کاتەی کە سەرقاڵی خوێندنی دکتۆراکەی بووە لە پاریس، ئاشنایەتی لەگەڵ عەبدولڕەحمان قاسملوو پەیدا کردووە، ڕاستەوخۆش پێوەندی فەرمی وەك ئەندام بە ڕیزەکانی ئەو حیزبەوە کردووە[(٢)]. کە کەسایەتی قاسملوو، هۆشیاری سیاسیی و پەرۆشی بۆ دۆزی کورد کاریگەری ڕاستەوخۆیان لەسەری هەبووە بۆ چوونە نێو کاری حیزبی و تێکۆشانی سیاسیی. لەم بارەیەوە عەبدوڵڵا حەسەن زادە دەڵێت: "بێگومان کەسایەتیی د.قاسملوو شوێنەواری لەسەری داناوە، بەڵام لەوە زیاتر، وشیاریی سیاسی و ناسینی حیزبی دێموکراتی کوردستان ئەوی بەرەو ئەندامەتیی حیزب پاڵ پێوە ناوە"[(٣)]. جگە لەوەش ژیانی لە فەرەنساو ئاشنابوونی بە دۆخی سیاسیی و دیموکراتی لەو وڵاتە لەلایەك و، هەلو مەرجی سیاسی و نێوخۆیی ئێران لەلایەکی دیکەو پێشینەی کارو تێکۆشانی سیاسیی بنەماڵەکەیان و کورد پەروەری هەژاری برای، کاریگەریان بەسەر ئەو هەبووە بۆ چوونە نێو ژیانی سیاسیی و کاری حیزبی.

دوای تەواوکردنی خوێندنی دکتۆرا لە فەرەنساو گەڕانەوەی بۆ ئێران لە ساڵی ١٩٧٦دا، جارێکی دیکە بۆ دانشسەرای عالی تاران دەگەڕێتەوە، هەر لەوێدا وێڕای درێژەدان بەکاری مامۆستایەتییەکەی،

---

(١) کریس کۆچێرا: س.پ، ل٣٥٧ سەید ڕەزا درودگەر: س. پ، ل٤٩ جێی ئاماژەیە گادانی سەبارەت بە حیزبی بوونی ئەو دەڵێت: "تا ئەو کاتی لە فەرانسە کە بۆ خوێندن چووەو لەسەر دەستی دکتۆر قاسملوو بۆتە حیزبی، حیزبی نەبووە. زیاتر حەزی لە گولمەزو رابواردنو خواردنەوە دەگەل رەفیقان بوە. هەرچەند بەشێك لە رەفیقەکانی و هاوپۆلەکانی وەك کەریم خامچی و عبدالله حیسامی حیزبی بوون، بەڵام ئەو کاری سیاسەتی نەکردوەو زیاتر بایەخی بە خوێندن داوە. ڕەنگە لەوە چاویان ترسابێ، کە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستان کاك هەژاری برا گەورەیان دەربەدەربوە. بەڵام زەینەب خانمی خوشکیان لەگەڵ ڕێکخراوی حیزبی و یەکێتی ژنان هاوکاری هەبوە". (چاوپێکەوتن لەگەڵ جەلیل گادانی، کۆیە، ٢٠١٢/٦/٥).

(٢) لوقمان مێهفەر: س.پ، ل٦٥ ئەحمەد مەکلاوەیی: س.پ، ل١٢.

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ (عەبدوڵڵا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

لەهەمان کاتدا بە نهێنی وەك ڕاوێژکاری کۆمیتەی ناوەندی (حدکا) تێکۆشانی سیاسیی‌و کارو ئەرکی حیزبی دەست پێکردووە[١]، ئەرکی سەرپەرشتی‌و پێوەندی نێوان چەند تێکۆشەرێکی دێرینی (حدکا) لە نێوخۆی ئێران‌و، د. قاسملوو لە ئەوروپای لە ئەستۆدا گرتووە[٢]، لەم بارەشەوە گادانی دەڵێت: " کە لە فەرانسە گەڕایەوە بۆ تاران، لەگەڵ من پێوەندی هەبوو زۆر بەنهێنی، بەڵام لەڕاستیدا هەتا شا لە رووخان نیزیك نەبۆوە، زۆر دووره پەرێز بوو، بەڵام دواتر چالاك بوو[٣]". ئەمەش بە یەکەم کاری حیزبیی‌و تێکۆشانی سیاسیی ئەو دادەنرێت لە ڕیزەکانی (حدکا) بەتایبەتی‌و بزووتنەوەی کوردایەتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا بەگشتی، بەم شێوەیە درێژە بە تێکۆشانی سیاسیی دەدات لە نێوخۆی ئێران تا رووخانی ڕژێمی پاشایەتی پەهلەوی لە ساڵی ١٩٧٩دا.

لەگەڵ ئەو گۆڕانکاریە مێژووییەی ئێران‌و بوژاندنەوەو دەست پێکردنی خەباتی سیاسیی ئاشکرای (حدکا) لە نێوخۆی ئێراندا، هەر زوو شەرەفکەندی دەگاتە ئاستی پلەی سەرکردایەتی لە ڕیزەکانی (حدکا)و، لە ساڵی ١٩٧٩دا بۆتە ڕاوێژکاری کۆمیتەی ناوەندی‌و، پاشان لە مانگی شوباتی ١٩٨٠و لە کۆنگرەی چوارەمی (حدکا) کە لە شاری مەهاباد گیرا، وەك ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژێردراوە[٤]، هاوکات بەرپرسیارییەتی کۆمیتەی ڕێکخستنەکانی (حدکا)ی لە شاری تاران پێ سپێردراوە[٥]، وەك ئەندامێکی چالاکی (حدکا) لە ڕیزەکانی کۆمەڵەی کوردەکانی دانیشتووی تاران تێکۆشان‌و چالاکی سیاسیی ئەنجامداوە[٦]. لەم قۆناغەش بەدواوە بۆ کاری حیزبی‌و وەك ناوی نهێنی،

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢.

(٢) سلام عزیزی: س.پ، ل٣٠ چاوپێکەوتن لەگەڵ (محەممەد نەزیف قادری)، ٢٠١٢/٧/١٢. (محەممەد نەزیف قادری کوڕی ئیبراهیم خەڵکی باسێگان لەساڵی ١٩٥٦ لەدایك بووە. ساڵی ١٩٧٩ بۆتە ئەندامی حدکاو چەندین پلەو بەرپرسیاریەتی جۆراوجۆری لەو حیزبەدا وەرگرتووە. لەئێستاشدا ئەندامی دەفتەری سیاسیی حدکاو نیشتەجێی شاری کۆیەیە).

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، کۆیە، ٢٠١٢/٦/٥.

(٤) سلام عزیزی: س.پ، ل٣١.

(٥) Farideh Koohi-Kamali: The Political Development of the Kurds in Iran, Pastorl Nationalism, First published by PALGRAVE MACMILLAN, ٢٠٠٣, P.٢١٠.

(٦) چاوپێکەوتن لەگەڵ (محەممەد نەزیف قادری)، ٢٠١٢/٧/١٢.

ناوی لێ دەنرێت (سەعید[١])و دواتر نازناوی (بەدەڵ[٢])یشی بۆ زیاددەکرێتو، بەمەش نـاوی حیزبـیو سیاسیی دەبێتە (د. سەعید بەدەڵ).

لەم قۆناغە مێژووییەی ئێرانو هەوڵە سیاسییەکانی سەرکردایەتی کـوردو (حـدکا) بـۆ دەسـتەبەر کردنی مافەکانی کورد لە چوارچێوەی حکومەتی نوێی ئێرانو، دوای هاتنە پێشی چـەند پێـشهاتێکی سیاسییو گرژبوونی پێوەندیە سیاسییو سەربازییەکانی نێوان کوردو ڕژێمی نـوێی ئێـران، بەتایبـەتی دوای ڕەتکردنەوەی داواکارییەکانی کوردو پێداگیری ڕژێمی نوێ بە نەسـەلماندنی مافـە نەتەوەییـەکانی کورد لە چوارچـێوەی درۆشـمی (دیموکراسـی بـۆ ئێـرانو خودموختـاری بـۆ کوردسـتان)، لەسـەر داوای سەرکردایەتی (حدکا)، شەرەفکەندی لە هاوینی ساڵی ١٩٨٠دا شاری تاران جێ دەهێڵـێو دەگەڕێتـەوە بۆ کوردستانو[٣] درێژە بە تێکۆشانی سیاسی دەدات. لەگەڵ گەڕانەوەشی بۆ کوردسـتانو هاوکـات لـە پاییزی هەمان ساڵداو لە پلینیـۆمی کۆمیتـەی ناوەنـدی (حـدکا)دا، بـە ئەنـدامی دەفتـەری سیاسـی هەڵبژێردراوە[٤].

شەرەفکەندی زۆر زوو ولەماوەیـەکی کـەمی تێکۆشـانی سیاسـیی لـە نێـو ڕیزەکـانی (حـدکا)دا پلەکانی حیزبی بڕیوە، هەرچەندە ئەوە ناسراوییو تواناو لێوەشاوەیی ئەو دەردەخـات، بـەڵام بـە بـڕوای

---

(١) شەرەفکەندی کاتێك لە ساڵی ١٩٨٠دا لەشاری تارانەوە بۆ شاری مەهاباد بەڕێگاوە دەبێت، بۆ بەشداری کـردن لـە کۆنگرەی چوارەمی (حدکا)، بەر لەوەی بگاتە بارەگای دەفتەری سیاسیی لە ناوچەی (سەرشـاخان)ی دەوروبـەری شـاری مەهاباد، لەڕێگادا لەلایەن عەبدوڵڵا حەسەن زادەوە پێشنیاری ئەوەی بۆ کرا ناوی (سەعید) وەك ناوێکی نهێنی بۆخـۆی هەڵبژێرێت، تا دواتر کە گەرایەوە شاری تاران گیانی پارێزراوبێـت، ئـەویش پەسـندی دەکـاتو بەمــەش نـاوی دەبێتـە (دکتۆر سەعید). (چاوپێکەوتن لەگەڵ عەبدوڵڵا حەسەن زادە، کۆیە، ٢٠/٥/٢٠١٢).

(٢) بۆیەکەمین جار ئەو نازناوە لەلایەن فەتاح کاویان بۆی بەکارهاتووە، کاتێـك کـە شـەرەفکەندیو عەبـدوڵڵا حەسـەن زادە لەشاری مەهابادەوە دەگەنە بارەگای مەکتەبی سیاسیی، حەسـەن زادە بـە ئامـادەبوان رادەگەیـەنێت ئـەو هـاورێ تازەمان ناوی د. سەعیدە، فەتاح کاویانیش کە هاوڕێی قۆناغەکانی منداڵیەتی لە مەسەلەکە تێ دەگـات بۆیـە دەڵێـت بەڵێ وایـە ئـەوە (بـەدەڵ)ە سـەعید بـەدەڵ، بـەواتای نـاوی نارەسـەن. (چـاوپێکەوتن لەگـەڵ فـەتاح کاویـان، کۆیـە، ٣١/٥/٢٠١٢).

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، کۆیە، ٥/٦/٢٠١٢ تەلەفزیۆنی تیشك: س.پ.

(٤) سلام عزیزی: س.پ، ل٣١ چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ١٢/١/٢٠١٥.

ئێمە ئەوە پەیوەندی بە چەند هۆکارێکی کەسیو ڕووداوەکانی نێوخۆی (حدکا)وە هەبوو، کە گرنگترینیان ئەمانە بوون:-

١- کەسێتی شەرەفکەندیو ئاستی زانستی زانستی وەك هەڵگری بڕوانامەی دکتۆراو زانینی زمانی بیانیو زیرەکیەکەی، ڕۆڵی خۆی گێڕاوە بۆ هەڵکشانی زووی ئەو لە پلە حیزبیەکاندا، بەتایبەتیش پەیوەندیو دۆستایەتی نزیکی لەگەڵ د.قاسملووی سکرتێری گشتی (حدکا)، زیاتر زەمینەی ئەوەی بۆ ڕەخساندبوو.

٢- بوونی کێشەی نێوخۆیی لە ڕیزەکانی (حدکا) و بەتایبەتی لە ساڵی ١٩٨٠دا، کاتێك باڵێکی ئەو حیزبە جیابوونەوەی خۆیان لە ژێر ناوی (حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار[(١)]) ڕاگەیاند، ئەمەش بۆشایی حیزبیو سیاسی زیاتری لە ڕیزەکانی (حدکا) لەئاستی سەرکردایەتیو مەکتەبی سیاسیدا دروستکرد، لەهەمان کاتدا دەرفەتی زیاتری بۆ تێکۆشەرانی نوێ ڕەخساند پلەی بەرزتر بەدەست بهێنن، کە یەك لەوانەش شەرەفکەندی بوو، ئەوە جگە لەوەی کە هاوکاتی قەیرانو کێشە نێوخۆییەکانی حیزبی، لە بەرەی باڵی (د.قاسملوو)دا بەرگری کردووەو سووربوونی خۆی بە درێژە پێدانی تێکۆشانی سیاسییو حیزبی لەبەرامبەر ڕژێمی نوێی ئێرانو باڵی جیابۆوەی (حدکا) دووپات کردۆتەوە.

دوای ئەوەی شەرەفکەندی لە ساڵی ١٩٨٠دا دەگاتە پلەی ئەندامی دەفتەری سیاسیی، ئەرکو لێپرساویەتیشی زیاتر دەبێتو چەندین بەرپرسیارییەتی جۆراوجۆری پێ سپێردراوە، وەك: بەرپرسی ڕادیۆی دەنگی کوردستان، بەڕێوەبردنی چاپەمەنیو ڕۆژنامەی کوردستان (ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندی

---

(١) باڵی جیابۆوەی (حدکا- پێڕەوانی کۆنگرەی چوار) بە سەرکردایەتی (غەنی بلوریان)ی تێکۆشەری دێرینی نێو ڕیزەکانی (حدکا)و، بەهۆی نزیکیو پێوەندی سیاسیی لەگەڵ حیزبی توودەی ئێرانو، لە ژێر ئەو باوەڕەی کە ڕژێمی کۆماری ئیسلامی ئێرانو خودی خومەینی لەڕێی خەباتی دیموکراتیو سیاسییەوە مافی کوردو نەتەوەکانی تری ئێران دەستەبەردەکاتو، بەپێچەوانەی باڵی د.قاسملوو هەڵگیرسانو درێژەپێدانی خەباتی چەکداری لەبەرامبەر ئەو ڕژێمەیان ڕەتکردەوە، لە ساڵی ١٩٨٠دا دایانە پاڵ ڕژێمو جیابوونەوەی خۆیان لە باڵی قاسملوو ڕاگەیاند، بەڵام ڕووداوە مێژووییو پێشهاتە سیاسیەکانی دواتر دەری خست کە چەندە هەڵە بووینە لە بۆچوونیان بەرامبەر بەو ڕژێمەو، لەسەر دەستی ئەو ڕژێمەو بەبڕیاری خودی خومەینی، توودەییەکانو باڵی (بلووریان) لە ساڵی ١٩٨٣دا دووچاری ڕاوەدوونانو پەرتەوازەیی سیاسییو قەدەغەکردنی تێکۆشانیانیان لە ئێراندا ڕاگەیەندرا. بۆ زیاتر لەم بارەیەوە، بڕوانە: (د. هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان...، س.پ، ل ل٢٠٧-٢٢٥).

حدکا)[1] . هەروەها بەرپرسیاریەتیی کۆمیسیۆنی تەشکیلات (ڕێکخستن) لەساڵانی ١٩٨٢-١٩٨٤، بەرپرسیاریەتیی پێوەندی یەکان لە فەرەنسا بۆ ماوەی شەش مانگ لە ساڵی ١٩٨٢داو بەرپرسیاریەتیی بەشی تەداروکاتی (لۆجیستی) پێشمەرگە بۆ ماوەیەکی کەم، بەڵام زیاتر بەرپرسیاریەتی رادیۆو چاپەمەنی لەئەستۆدا بوو[2]. لەبواری نووسینیشدا نووسەرێکی لێهاتوو بوو، بابەتو نوسراوی زۆری بۆ ڕۆژنامەی کوردستان (ئۆرگانی کۆمیتەی ناوەندیی حدکا)و بۆ ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران (ڕادیۆی حدکا) نوسیوە، زۆرجاریش پێداچوونەوەی بۆ بابەتو نوسراوەکانی نوسەرانی تریش کردووە[3]. لەم بارەیەوە خەدیجە مەعزوور دەڵێت: "ئەوکات کە دکتۆر شەرەفکەندی بەرپرسی رادیۆ بوو، رادیۆ لە بواری نێوەرۆکەوە پێشکەوت، بابەتەکانی شەرەفکەندی هەمووی بابەتی رۆژ بوونو زۆریش زاڵ بوو بەسەر بابەتەکانی چ لەبواری محتەواو زانیاریو چ لە بواری نەخشاندنی وشەکان لە بابەتەکانی دا. شەرەفکەندی هەمیشە بەدواداچوونی هەبوو لەسەر مەسەلە گرینگەکانی دنیاو هەر گەرماو گەرم لەسەر مەسەلەکانی رۆژ ئاگاییو روون کردنەوەو زانیاری دەدا بەخەڵكو لاوانو روناکبیران، لەهەموو بوارێکدا دەینووسی، چ بۆ ڕادیۆ چ بۆ ڕۆژنامەی کوردستان"[4].

لەڕاستیدا ئەو وەك بەرپرسی دەزگای چاپەمەنی (حدکا) بەنووسینو بڵاوکردنەوەی دەیان وتارو بابەتی زانستیو کۆمەڵناسانە لەسەر ناوەڕۆکی واقیعی ڕژێمی ئێرانو کۆمەڵگای کوردستان،

---

(١) ئەحمەد مەکلاوەیی: س.پ، ل١٥٨ کوردستان میدیا: س.پ تەلەفزیۆنی تیشك: س.پ.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ (ئیسماعیل بازیار)، کۆیە، ١٥/ ٩/ ٢٠١٤.

(٣) قادر وریا: کوردستان سەنگەرێکی دیکەی تێکۆشانی ڕێبەری شەهیدمان، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، ژمارە (١٥٢)، خەرمانانی ١٣٧٢. بۆ خوێندنەوەی بەشێك لەوتارەکانی کە لەڕۆژنامەی کوردستانو ڕادیۆی دەنگی کوردستانی (حدکا) بلاوکراونەتەوە، بڕوانە: (کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: هەڵبژاردەیەك لە وتارەکانی دوکتور سادق شەرەفکەندی ١٣٦٢-١٣٦٨، بەبۆنەی ١٠ ساڵەی شەهید بوونیەوە، پێداچوونەوە: مستەفا مەعرووفی، خەرمانانی ١٣٨١هەتاوی/ سێپتامبری ٢٠٠٢ی زایینی).

(٤) چاوپێکەوتن لەگەڵ (خەدیجە مەعزوور)، کۆیە، ٢٠١٤/١٢/٢٧. (خەدیجە محەمەد ساڵی ١٩٦١ لە شاری شنۆ لەدایك بووە. ساڵی ١٩٧٩ بۆتە ئەندامی حدکاو لەساڵی ١٩٩٧ەوە تا ئێستا ئەندامی سەرکردایەتی یە. بڕوانامەی بکالۆریۆسی لە یاسادا هەیە. بۆماوەی ساڵانێکی زۆر ئەندامی کۆمیسیۆنی ڕادیۆی دەنگی کوردستانی ئێران بووەولەگەڵ شەرەفکەندی کاری کردووەو لەنزیکەوە ناسیویەتی).

پێکهاتەی کۆمەڵایەتیو چینایەتیی کوردستان، پێگەی چینایەتی (حدکا)و مەسەلەی نەتەوایەتی، لەڕێگای رۆژنامەو رادیۆوە لەلایەك بەرگری لەڕێبازی سیاسی (حدکا) کردوەو هەڵوێستی ئەوی لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی وەك کێشەی سەرەکی کۆمەڵگای کوردستان تیۆریزە کردو، لەو ڕێگایەشەوە هانی لاوانی کوردی دەدا بۆ پتر ئاشنابوون بە ناسنامەی نەتەوەیی خۆیان[(١)].

لە شووباتی ١٩٨٢دا لە گوندی (شیوەجۆ[(٢)])، لەسەر مێژوو وجولانەوەی نەتەوایەتی کورد کتێبێکی نوسیوو پاشان لە ساڵی ١٩٨٤دا بلاوکرایەوە بەناونیشانی (تأریخچە جنبشهای ملی کرد، از قرن نوزدهم تا پایان جنگ جهانی دوم)[(٣)] . ئەم بەرهەمەی لەڕووی نوسینەوەی مێژووییەوە سادەو ناتەواوەو کەمو کوڕی تێدایە، بەڵام بەگشتی بۆ کاتی خۆی کارێکی بەسوود بوو، بەتایبەتی بۆ کادیرو پێشمەرگەکانی (حدکا) تا لەڕێیەوە زانیاری گشتی مێژوویی تایبەت بە جولانەوەکانی کورد بزانن. شایانی باسە ئەم بەرپرسیاریەتیو ئەرکانەشی لەو قۆناغدا سەختو دژوارو ماندوکەر بوون، چونکە لە سالانی ١٩٨٠-١٩٨٤ لە خەباتی سیاسییو سەربازی (حدکا) بەتایبەتیو، بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا بەگشتی، کە شەرەفکەندی چالاکانەو بەرپرسیارانە تێیدا بەشداربوو، قۆناغی سەختی خەباتو تێکۆشانی سیاسییو سەربازی گەرم بوو لە بەرامبەر ڕژێمی کۆماری ئیسلامی ئێراندا.

---

(١) سمایل بازیار: کاك سەعید سیمای تێکۆشەرێکی نەتەوەییو چەپێکی دێموکرات، تیشك (گۆڤار)، گۆڤارێکی سیاسیی- ڕۆشنبیری گشتی یە، ساڵی پێنجەم، ژمارە (١١)، بلاوکراوەی کۆمیسیۆنی لێکۆڵینەوەو فێرکردنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ڕەزبەری ١٣٨١ه، ل٩.

(٢) کە بنکەی دەفتەری سیاسیی (حدکا)ی لێ بوو، ئەو گوندەی کە کەوتۆتە ناوچەی ڕەبەت لەنێوان شارەکانی (مەهاباد، ڕەبەتو سەردەشت)و پێی دەگوترا دۆڵی دیموکرات.

(٣) سعید بدل: تأریخچە جنبشهای ملی کرد، از قرن نوزدهم تا پایان جنگ جهانی دوم، تایپو تکشیراز: انتشارات وتبلیغات کمیتە مرکزی ح.د.ك. ایران، أبانماه ١٣٦٣ه   بۆ شیکاری ناوەرۆکی ئەم کتێبە بڕواننە: (سۆران عەلیپوور: ئاوڕدانەوەیەك لەکتێبە مێژووییەکەی د.سادقی شەرەفکەندی، شەممە٢٠١٢/٩/٢٢، http://www.peshmergekan.com/kurdish/index.php/babetekan/babet/١٤٩٥-hewalekan)   مێهدی مێهرپەروەر: ڕوانگەی دکتۆر سەعید دەربارەی مێژووی کورد، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ژمارە (٥٩١)، یەکشەممە ٢٦ی خەرمانانی ١٣٩١-١٦ی سێپتامبری ٢٠١٢، ل٩.

دەبینرێت بەهۆی لێهاتوویی‌و سەرکەوتنی لەکارەکانیداو، هاوکات سووربوونی لە بەردەوامی بوونی لە خەباتی سیاسیی‌و تێکۆشانی حیزبیدا، بۆتە هۆی ئەوەی پلەی بەرپرسیاریەتی بەرزتر بکرێتەوەو لە کۆنگرەی (٥)ی (حدکا) لە ساڵی ١٩٨٢-١٩٨٤ بووە بە جێگری سکرتێری گشتی (حدکا)[١]، هەروەها لە ساڵی ١٩٨٦-١٩٨٩دا جارێکی تر ئەو بەرپرسیاریەتیەی وەرگرتووە[٢]. لەماوەی ساڵانی تێکۆشانی سیاسیی (١٩٨٦-١٩٨٩) وەك جێگری سکرتێری گشتی (حدکا)، ئەرك‌و بەرپرسیارییەتی زیاتری کەوتۆتە ئەستۆو قۆناغی هەورازوو نشێوی بڕیوە. بەهۆی ئەو بەرپرسیاریەتەشی لەکاری حیزبیدا، ڕۆڵ‌و کاریگەری ئەو زیاتر بەدەردەکەوێت لەنێو ڕووداوو پێشهاتە سیاسییە گرنگەکانی نێوخۆی (حدکا)و، بزووتنەوەی ئازادیخوازی نەتەوەیی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان.

لەسەر ئاستی پێشهات‌و کێشە نێوخۆییەکانی (حدکا)دا، دەبینین کاتێك کە ئەو حیزبە لە سەرەتای ساڵی ١٩٨٨دا بۆ جارێکی تر دووچاری لێك ترازان‌و جیابوونەوەی باڵێکی نێوخۆیی دەبێتەوە لە ژێر ناوی (حدکا- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر[٣])، ئەوا باڵی جیابۆوە زۆرتر هێرشی سیاسیی‌و ڕاگەیاندنی دژ بەرامبەر بە شەرەفکەندی، کە وەك لایەنێکی سەرەکی کێشەکە سەیری کراوەو، لە بڵاوکراوەو ڕاگەیاندنەکانی خۆیاندا هێرشی توندیان کردۆتەسەر، تەنانەت پێش قاسملووشیان خستووەو ئەوانیان بە

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ (ئیسماعیل بازیار)، کۆیە، ١٥/ ٩/ ٢٠١٤.

(٢) سلام عزیزی: س.پ، ل٣١ لوقمان مێهفەر: س.پ، ل ل٦٥، ٦٦.

(٣) (حدکا- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر) لە ٢١ی ئازاری ١٩٨٨داو لە قۆناغێکی مێژوویی دژواری خەباتی سیاسیی- چەکداری لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی نەتەوایەتی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، بەشێك لە ئەندامانی سەرکردایەتی‌و کادیرانی (حدکا) بەڕێبەرایەتی جەلیل گادانی لەبەیاننامەیەکدا جیابونەوەی خۆیان لەو حیزبە لەژێر ناوی (حدکا- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر)ڕاگەیاندو، لە ڕاگەیەندراوەکانیشیاندا بەرامبەرەکەیان بە فراکسیۆنی (شەرەفکەندی- قاسملوو) ناوزەند دەکرد. بۆ زیاتر لەم بارەیەوە، بڕوانە: (د. هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان ...، ل ل٢٢٥-٢٤١).

فراكسیۆنی (شەرەفكەندی- قاسملوو) ناوزەند كردووە[١]. دیارە گرژیو ئالۆزی لە پەیوەندیەكانیانـدا بـۆ چەندین ساڵ هەر درێژەی هەبوو[٢].

لەلایەكی دیكەوە نێوخۆییەكانی (حدكا) لەو قۆناغەدا، هـەر بەتـەنها هۆكارەكـەی شـەرەفكەندی وەك جێگری سكرتێری گشتی نەبوو، بەڵكو ئەو كێشانە پێوەندیان بەچەندین هۆكاری تـرەوە هـەبوو[٣]، بەڵام گومانیشی تێدا نیە كە شەرەفكەندیش لەو ئاستو بەرپرسیاریەتیەی كە هەیبوو، بەشێك بـوو لـە كێشەكانو، تا ئاستێك ڕۆڵی نەرێنی گێڕاوە لـە چارەسـەر نـەكردنی كێـشەكاندا، چـونكە تـا كۆتـایی تەمەنی لەگەڵ ئەو باڵە جیابۆوەی (حدكا)دا پێوەندییەكانی هەر بەخراپی لەگەڵیاندا مایـەوە، كـە ئـەو هەڵوێستەشی لەچوارچێوەی سیاسەتی گشتی سەركردایەتی (حـدكا)دا بـوو. لـەبارەی هەڵوێـستی ئـەو بەرامبـەر بـە (ڕێبەرایـەتی شۆڕشـگێر) عەبـدوڵڵا حەسـەن زادە دەڵـێ: "بەرامبـەر بـە ڕێبەرایـەتی شۆڕشگێر، دكتۆر شەرەفكەندی بیروبۆچوونێكی وای نەبوو كە بكـرێ نـاوی روانگـەی تایبـەتی لەسـەر دابنرێ. بەگشتی ئەو لە بەرگری لە هەڵوێستەكانی حیزبدا شێلگیرو جاروبار توند بوو. بـەڵام بۆچـوونی گشتیی وی لە چوارچێوەی سیاسەتی تێكڕای كۆمیتەی ناوەنـدی زیـاتر نـەبوو"[٤]. هـەروەها گـادانی دەڵێت: "بەڵام با لێرەدا ئەوە بلێم هەر لە منداڵیەوە زۆری حەز لە ئاژاوەو نـاكۆكی نانـەوە بـووە. ئـەو خەسڵەتەشی تێدامابوو، زۆریش بەهێزبوو. ئەو خەسڵەتەی لە منداڵیەوە هەر تێدابوو. زۆرجار بۆخۆشـی باسی ئەوانەی دەگێـڕاوە[٥]". لەوەشـدا بـەو ڕاسـتیە دەگـەین كـە ئـەویش بێلایـەن نـەبووە لەكێـشە نێوخۆییەكانی حدكاو، بەڵكو بەشێكیش بووە لەو كێشانە، تەنانەت لە لێكترازانیش ڕۆڵی بینیوە.

---

(١) كوردستان (ڕۆژنامە): هەڵوێست گرتنی ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر، بەیاننامەی حیزبی دیموكراتی كوردسـتانی ئێـران- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر ١٣٦٧/١/١، كوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی كومیتەی ناوەندیی حیزبی دێمۆكراتی كوردسـتانی ئێران- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر، ژمارە (١٣٤)، جۆزەردانی ١٣٦٧- ژوئەنی ١٩٨٨، ل١، ل٣-٤.

(٢) كوردستان (ڕۆژنامە): باندی شەرەفكەندیو مەسەلەی ڕووخانی ڕێژیم، كوردستان (ڕۆژنامـە)، ئۆرگـانی كومیتـەی ناوەندیی حیزبی دێمۆكراتی كوردستانی ئێران- ڕێبەرایـەتی شۆڕشـگێر، ژمـارە (١٤و١٥)، دەورەی سـێهەم، ڕەزبـەر- خەزەڵوەری ١٣٦٨- ئۆكتۆبر-نوامبری ١٩٨٩، ل ل١، ٥.

(٣) بۆ هۆكارەكانی جیابونەوەی (حدكا- ڕێبەرایەتی شۆڕشـگێر)، بڕوانـە: (د. هۆشمەنـد عـەلی مـەحمود: ڕۆژهـەڵاتی كوردستان ...، ل ل٢٣٠-٢٣٤).

(٤) چاوپێكەوتن لەگەڵ (عەبدوڵڵا حەسەن زادە)، كۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

(٥) چاوپێكەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، كۆیە، ٢٠١٢/٦/٥.

سێیەم: تێکۆشانی سیاسیی لە ڕابەرایەتی کردنی (حدکا)دا لەساڵی 1989 تا 1992:

دوای تیرۆرکرانی قاسملوو (١٣ی تەمموزی ١٩٨٩)، بۆ ڕۆژی دوایی‌و لە بەیاننامەی کۆمیتەی ناوەندیی (حدکا)دا، کە بە هۆی ئەو کۆستە گەورەیەوە بڵاوکرایەوە، هاوکات لەگەڵیشیدا ئاماژە بۆ ئەوە کرابوو، کە شەرەفکەندی جێگری سکرتێری گشتی ئەنجامدانی هەموو ئەرکەکانی سکرتێری گشتیی لە ئەستۆدایە[١]. پاشان لە پلینیۆمی پاییزی کۆمیتەی ناوەندی کە لە مانگی (تشرینی یەکەمی ١٩٨٩)دا بەسترا، بەتێکرای دەنگ محەمەد سادق شەرەفکەندی بەفەرمی وەك سکرتێری گشتی (حدکا) هەڵبژێردرا[٢]. وەك کریس کۆچیرا دەڵێت: "رووناکبیرێك هاتە جێگای رووناکبیرێکی دیکە[٣]". بەمەش سەرەتای قۆناغێکی نوێ لە تێکۆشانی سیاسیی ئەودا دەست پێدەکات‌و، ئەو ماوەیەش هاوکاتە لەگەڵ قەیران‌و پێشهاتە سیاسی‌و گۆڕانکارییە هەرێمی‌و نێوخۆییەکان، کە هەریەك لەم ڕووداوە مێژووییانە کاریگەری کردۆتە سەر کارو تێکۆشانی سیاسیی شەرەفکەندی لە ڕێبەرایەتی کردنی (حدکا)دا.

شەرەفکەندی بۆ جاری دووەم‌و لە کۆنگرەی (٩)ی (حدکا) بەناوی (کۆنگرەی قاسملوو)، کە لە (٢١ی کانونی یەکەمی ١٩٩١)دا کە لەگەلی بەدرانی ناوچەی ناودەشتی باشووری کوردستان بەسترا، سەرەتا وەك ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی‌و پاشان لەنێو ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیدا وەك سکرتێری گشتی هەڵبژێردرایەوە[٤]. بەڵام بەشێك لەوانەی کە بەشداری ئەو کۆنگرەیەیان کردووە، ڕەخنەی ئەوە

---

(١) بەیاننامەی کۆمیتەی ناوەندیی بەبۆنەی تیرۆرکرانی دکتۆر قاسملووی شەهیدەوە، وەرگیراوە لە: (کاوە بەهرامی: دکتور قاسملوو، رێبەرێکی مۆدێرن‌و شۆرشگێڕێکی دێموکرات، بێ‌شوێنی چاپ، بێ‌ساڵی چاپ، ل٢٢٢).

(٢) عبدالله حسن زادە: نیوسەدە تێکۆشان، لە کتێبی (کورتە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران)، کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، بێ‌شوێنی چاپ، ٢٠٠٢، ل٥٧٥.

(٣) کریس کۆچیرا: س.پ، ل٣٥٧. شەرەفکەندی جگە لەزمانی کوردی، زمانەکانی فارسی‌و فەرەنسی زۆر بەباشی دەزانی، هەروەها بەردەوام سەرقاڵی خوێندنەوەو نوسین بوو. لە شاخ‌و کێوەکانی کوردستان بەردەوام خەریکی خویندنەوەی نوسراوەکانی پارتەکان‌و کتێبە تازەکانی دەخوێندەوە، تەنانەت لە فەرانساوە بەهۆی دۆستەکانی گۆڤارە فەرەنسیەکانی وەك: "لۆمۆند"و "ئۆبزیرواتۆر"ی بۆ دەهات، (چاوپێکەوتن لەگەڵ خەدیجە مەعزوور، کۆیە، ٢٠١٤/١٢/٢٧).

(٤) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل ل٥٨٦، ٥٨٨ لوقمان مێهفەر: س.پ، ل٦٧ Farideh Koohi-Kamali: Op., Cit., P. ٢١٠

له شەرەفکەندی دەگرن کەوا هەوڵی داوە جیاوازی بکات لەنێو کادیرو ئەندامانی کۆنگرەو، بەجۆرێك ئەوەی لێوەی نزیك بووبێت هەوڵی داوە لە هەڵبژاردنی نێوکۆنگرەدا بۆ ئەندامیەتی کۆمیتەی ناوەندی پاڵپشتیان لێوە بکاتو، بەپێچەوانەشەوە هەوڵی دوور خستنەوەو دەرنەچوونی ئەوانی تری داوە[١].

هەرچەندە ئەمە دیاردەیەکی نوێو داهێنانی ئەو نەبوو، بەڵکو لەمێژووی ڕابردوو و ئەوکاتو دواتریش لە نێو ڕیزەکانی (حدکا)دا بوونی هەبووەو، بەردەوامیش نارەزایی ناوخۆیی حیزبی بەدوای خۆیدا هێناوە.

بۆ تێگەیشتنی زیاتر لە کەسێتی شەرەفکەندیو چۆنیەتی هەڵسوکەوتی لە ڕێبەرایەتی کردنی (حدکا)دا، بە پێویستی دەزانین بۆچوونی چەند هاوڕێو هاوڕێبازێکی بخەینەڕوو، کە ڕووی ڕاستەقینەی کەسێتی ئەو پیشان دەدەن لە ڕێبەرایەتی کردنی (حدکا)و تێکۆشانی سیاسیی لە بزووتنەوەی کوردایەتی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا. عەبدوڵلا حەسەن زادە دەڵێت: "پیاوێکی تا بڵێی زیرەكو بەهۆش بوو. لەکاری خۆی دا زۆر بە بەرنامەبوو، توانای بەڕێوەبەری زۆری هەبوو، مرۆڤێکی بەبڕشت بوو، لەکاتی تەنگانەو سەخڵەتی دا ئازاو بەورە بوو. زۆر پڕکارو خولیای لە خوێندنەوەو لێکۆڵینەوە بوو. جاروبار زیاد لەرادەی پێویست توندبوو، تووڕە دەبوو. لەسەر ئەوە هێندێ جار هاوڕێیانی حیزبی دڵیان لێی دێشا. لەو حاڵانەش دا ئەو ئازایەتی یەی تێدابوو ئەگەر خەتایەکی بووبێ دانی پێدابنێو داوای لێبووردن بکا. لەبواری سیاسیو فکری دا خێرا بەرەوپێش دەچوو وئومێدی ئەوەی لێ دەکرا ببێتە ڕێبەرێکی زۆر لێوەشاوە، کە بەداخەوە شەهیدبوونی بەناوەخت ماوەی پێنەدا"[٢].

هەر سەبارەت بە ڕێبەرێتی شەرەفکەندی مستەفا هیجری دەڵێت: "بێگومان وەکو هەموو مرۆڤێك بێ کەمو کوڕی نەبوو، بەڵام لەبەرانبەردا خاوەنی هەندێك تایبەتمەندی بەرزی شۆڕشگێرانە بوو کە لە هێندێك کەسایەتی دیکە جیای دەکردەوە، یەکێك لەو تایبەتمەندییانە بێ پێچو پەنا بوونو قسە لەروو بوونی بوو، کە لەنێو هاوڕێیانی حیزبیدا زۆر کەسی تووڕە کردبوو"[٣]. هەروەها گادانی دەڵێت: "کەسایەتیەکی وردو وریاو زیرەك بوو، درەنگ دەستی بەکاری سیاسی کرد، بەڵام کە دەستی دایە

---

(١) هەیاس کاردۆ: ئاوڕێك لە ژیانو خەباتی عەبدوڵلا حەسەن زادە، چاپخانەی ڕۆژهەڵات/ هەولێر، ٢٠١١، ل ل٥١٣، ٥١٥ تەیموور مستەفایی: لە چیاکانی زاگرۆسەوە، بێشوێنی چاپ، ٢٠٠٦، ل ل٣٢٢، ٣٢٣.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ (عەبدوڵلا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢.

بەتایبەتی ئەوکاتی کە مامۆستایەتی زانکۆو ژیانی خۆیی‌و ماڵو منداڵی بەجێ‌هێشتو هاتەشاخ، زۆر جیددی‌و پیاوانە هاتو گەرانەوەو دوودڵی نەبوو"[1]. لەبارەیەوە نوسراوە کە: "ئینسانێکی زیرەك، زانا، ئازا، مدیرو بەورەو بەئیمانو تێکۆشەرێکی لێوەشاوەو بەوەجو ماندوویی نەناس بوو بەڕاستی جێنشینێکی هەڵکەوتوو بۆ ڕێبەرێکی هەڵکەوتووی لەدەست چوو بوو، بێ ئەملاو ئەولا یەکێك لەو ڕێبەرە سیاسیانە بوو کە گەلی کورد حەقی بوو شانازییان پێوە بکاو هیوایان پێ ببەستێ. بێگومان هەر ئەو تایبەتمەندی یانەش بوونە هۆی ئەوە کە کۆماری ئیسلامی رقی لێ هەڵگرێو پیلانی لەنێوبردنی بۆ دابرێژێ کە بەداخی گرانەوە تێی دا سەرکەوتوو بوو"[2].

کەواتە شەرەفکەندی لە ڕێبەرایەتی کردنی (حدکا)دا وەك سکرتێر لە کاروباری سیاسیی‌و حیزبیدا زۆر چالاكو وردبینو خاوەن بۆچوون بوو، لەسەر بنچینەکانی سیاسەتی (حدکا) بە ڕێگەی سمینارو نووسین روونکردنەوەو بۆچوونەکانی خۆی بەیان کردووە[3]، بەڵام بۆخۆی قوتابخانەیەکی فکریی تایبەتیی نەبوو. وەك هاوبیرو هاوسەنگەرەکانی خۆی بە قوتابی پێشەوا قازی محەمەدو د.قاسملوو دەزانی[4]. لەگەڵ ئەوەشدا وەك سیاسییەکی شارەزا لەسەر پرسە سیاسییە جۆراوجۆرەکان زۆر جار جیاوازیی بیروبۆچوونی لەگەڵ هاوڕێیانی دیکەی هەبوو، هەم وەك روناکبیرێکی کوردو هەم وەك یەکێك لە دارێژەرانی ڕێبازو سیاسەتو هەڵوێستەکانی (حدکا) سەربەخۆ بیری دەکردەوەو خاوەنی دیدگاو هەڵوێستی خۆی بوو[5]. تەنانەت هێندێك جار بۆچونەکانی دژی قاسملووش بوو[6]، بەڵام ئەمە پێی ناگوترێ هێلی فکری‌و سیاسی تازەونوێ.

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، کۆیە، ٢٠١٢/٦/٥.

(٢) لوقمان مێهفەر: س.پ، ل٦٦.

(٣) لەم بارەیەوە بڕوانە: (کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: هەڵبژاردەیەك لە وتارەکانی دوکتور سادق شەرەفکەندی ١٣٦٢-١٣٦٨، بەبۆنەی ١٠ ساڵەی شەهید بوونیەوە، پێداچوونەوە: مستەفا مەعرووفی، خەرمانانی ١٣٨١هەتاوی/ سێپتامبری ٢٠٠٢ی زایینی).

(٤) چاوپێکەوتن لەگەڵ (عەبدوڵلا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

(٥) سمایل بازیار: س.پ، ل٧.

(٦) چاوپێکەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، کۆیە، ٢٠١٢/٦/٥.

بەگشتی شەرەفکەندی ماوەی سێ ساڵ زیاتر (١٩٨٩-١٩٩٢) سکرتێری گشتی (حدکا) بووەو، لەو ماوەیەشدا زۆر باش کاروباری حیزبیو سیاسییو سەربازی ڕاپەڕاندووەو لە پۆستەکەیدا وەك کەسایەتیەکی سیاسیی سەرکەوتوو سەیردەکرێت، بەتایبەتی کە لەسەردەمێکی هەستیاردا بوو ئەو بەرپرسیاریەتیەی وەرگرت، بەڵام لەکاری ڕێکخراوەییو بەردەوام بوونی خەباتی چەکداری لەنێوخۆی ڕۆژهەڵاتی کوردستانو زیان گەیاندنی سەربازی بەهێزەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران، بەپێداگیری لەسەر درۆشمی ڕوخاندنی ڕژێمی ئێران، هاوکات بەردەوام بوون لە چالاکی چەکداری لە گۆڕەپانی خەباتدا[(١)].

لەلایەکی دیکەوە گرنگیدانی لە هێشتنەوەی ڕیزەکانی (حدکا) بە یەکگرتوویيو هەڵسووڕاندنی کاروبارە حیزبیو سیاسیەکان، وێڕای هاتنە پێشی پێشهاتو گۆڕانە سیاسیەکانی نێوچەکەو کاریگەری ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆیان بەسەریانەوە لە تێکۆشانی سیاسیی ئەودا، چونکە کاتێك ئەو بوو بە سکرتێری گشتی، پێشتر بەشێك لە سەرکردایەتی (حدکا) کە بەناوی (حدکا- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ) درێژەیان بە خەبات دەدا، ئەو جیابوونەوەیەی کە زیانێکی زۆری بە جوڵانەی کوردایەتی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان دابوو، هەروەك چۆن بۆ سکرتێری پێشوو (د.قاسملوو) ڕووداوێکی ناخۆشو تاڵ بوو، بەهەمان شێوەش بۆ شەرەفکەندی مەسەلەیەك بوو پێویستی بە هەڵوەستە لەسەر کردنو، هەوڵدان بۆ چارەسەرکردنی ئەو قەیرانو پەرتەوازەییە حیزبیە بوو، بۆ ئەم مەبەستەش چەند هەفتەیەك بەر لە گەشتی بۆ بەرلین لە مانگی ئەیلولی ١٩٩٢دا، هەوڵێکی باشی دابوو بۆئەوەی لەگەڵ (حدکا- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێڕ)و بەتایبەتی (جەلیل گادانی/ وەك سکرتێری گشتی ئەو لایەنە) چاوپێکەوتن بکەنو هەوڵ بدرێ ڕێگا چارەیەك بۆ ئەو لێکترازانە بدۆزنەوە[(٢)]. هەروەها ئەوماوەیەی کە لە سوید بوو

---

(١) کریس کۆچیرا: س.پ، ل٣٥٨ Farideh Koohi-Kamali: Op., Cit., P. ٢١٠. سەبارەت بە چالاکیەکانی پێشمەرگەکانی (حدکا) بەرامبەر بە کۆماری ئیسلامی ئێران لەماوەی ڕێبەرایەتی شەرەفکەندی، بڕوانە: (جنگ در کردستان، بهارو تابستان ١٣٦٩، شماره (٢٠)، کمیسیون تبلیغات حزب دمکرات کردستان ایران، ص ص٥-٤٥) (جنگ در کردستان، ٦ ماهەو دوم ١٣٦٩و سال ١٣٧٠، شماره (٢١)، کمیسیون تبلیغات حزب دمکرات کردستان ایران، ص ص٣٩-٤٧) (جنگ در کردستان، سال ١٣٧١، شماره (٢٢)، کمیسیون تبلیغات حزب دمکرات کردستان ایران، ص ص١٩-٣٨).

(٢) هەر سەبارەت بە هەوڵی چارەسەرکردنی کێشەکانیانو هۆی سەرنەکەوتنی ئەم هەوڵانە، گادانی دەڵێت: " شەرەفکەندی بەرانبەر بە ڕێبەرایەتی شۆرشگێر لەسەرەتادا زۆر توند بوو، دوای شەهیدبوونی دکتۆر قاسملوو حەزی

لەمانگی ئەیلولی ١٩٩٢دا، لەلای (مەلا رەحیمی عەبباسی) ئەوەی باسکردبوو کە پاش گەڕانەوەی بۆ کوردستان هەوڵ دەدا ئەو گیروگرفتە چارەسەر بکات، بەڵام بەهۆی تیرۆرکرانی نەیتوانی ئەو ئەرکە بەتەواوی ڕابپەڕێنێتو ڕیزەکانی (حدکا) بۆ جارێکی تر یەك بخاتەوە[١]. بەڵام لەسەردەمی ئەودا کۆتایی بەو شەڕە نێوخۆییەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان هات، کە ماوەی زیاتر لە (٨) ساڵ بوو لە نێوان (حدکا)و کۆمەڵەی شۆڕشگێری زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران (کۆمەڵە[٢]) درێژەی هەبوو. ئەمەش دوای ئەوەی کە (حدکا) لەژێر ڕێبەرایەتی کردنی شەرەفکەندی دا ساڵی ١٩٩٠ ئاگربەستی بەرامبەر بە (کۆمەڵە) ڕاگەیاندو[٣]، (کۆمەڵە)ش کە یەك لایەنە ئاگربەستی ڕاگەیاندبوو[٤]، بەمەش کۆتایی بە شەڕی چەکداری نێوانیان هات، کە کاریگەری خراپی لەسەر هەستو نەستی هاوڵاتیانی کوردی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بەجێهێشتبوو.

هەرچەندە ئەوە شتێك نەبوو کە ڕێبازی سیاسیی، یان بۆچوونی تایبەتی شەرەفکەندی بێ، بەڵکو تێڕوانینی ئەویش بەشێك لە تێڕوانینی گشتی سەرکردایەتی (حدکا) بوو، چونکە هەر لەدوا ماوەی ڕێبەرایەتی قاسملوودا، تا ڕادەیەك زەمینە بۆ کۆتایی هێنان بەو شەڕە ناوخۆییە ڕەخسابوو، بەڵام

دەکرد دەگەڵی دانیشین. لەو بەینەدا دکتۆر عزالدین مستەفا رەسولو کاك بورهانی کادیری شیوعیو بەرپرسی نهێنی ڕێکخراوی ئەو حیزبە لە هەولێر، زۆریان هەوڵداو هاتوو چۆیان کرد، بەڵام ئەو خوازیاریی ئەوە بوو دەگەڵ من بەتاك دانیشێ. منیش نیگەرانی فێڵەکانی بووم ئامادەنەبووم بەتەنێ دەگەڵی دانیشم. پێشنیارم ئەوەبوو، دوو هەیئەت وەك دوو حیزب دانیشین کە جێبەجێ نەبوو، قبووڵی نەکرد". (چاوپێکەوتن لەگەڵ جەلیل گادانی، کۆیە، ٥/٦/٢٠١٢).

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ (عەبدوڵلا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠/٥/٢٠١٢ چاوپێکەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، کۆیە، ٥/٦/٢٠١٢.

(٢) کۆمەڵە: کۆمەڵەی شۆڕشگێری زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، کە بە (کۆمەڵە) ناسرابوو، سەرکردەکانی سەرەتای دامەزراندنی دەگەڕێننەوە بۆ ٢٧ی تشرینی دووەمی ١٩٦٩، کە وەك ڕێکخراوێکی مارکسیی سەربەخۆ لەلایەن دەستەیەك لە خوێندکارانی کوردی زانکۆکانی تاران و تەوریز لەسەر ڕێبازی ماویزم دامەزرێندرا. (د. هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان...، س.پ، ل٢٤٢).

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ (ئیسماعیل بازیار)، کۆیە، ١٥/ ٩/ ٢٠١٤.

(٤) بەهمەن سەعیدی: ٣ ساڵ لەگەڵ ئیبراهیم عەلیزادە سکرتێری کۆمەڵە، دیدارێکی تایبەت بە مێژووی (٣٠) ساڵەی کۆمەڵەو کوردستانی ئێرانو بزووتنەوەی چەپ، چ٢، بەشی فەرهەنگی کومیتەی کوردستان، چاپخانەی کتاب ئەرزان، ٢٠١٠، ل٧٦.

لەسەردەمی سکرتێریی شەرەفکەندی دابوو، کە بەفەرمی دۆخی شەڕ کۆتایی هاتو بەرەبەرە پێوەندی یەکانیان ئاسایی بوونەوە[١].

سەبارەت بە پەیوەندی شەرەفکەندیو (کۆمەڵە)، عەبدوڵڵای موهتەدی دەڵێت: (شەرەفکەندی کراوەتربوو، بۆ کۆمەڵەش باشتر بوو، ...، رەنگبێ ئەگەر دکتۆر سادقی شەرەفکەندی بمایە ئاڵوگۆڕێکی باش لەنێوانی کۆمەڵەو حیزبی دیموکرات ببوایە[٢]). ئەوەش یەکێکی تربوو لەو گۆڕانکارییانەی کە بەسەر پێوەندیەکانی نێوان (حدکا)و (کۆمەڵە) داهات، لەو ماوەیەی کە شەرەفکەندی ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکراتی دەکرد.

یەکێکی تر لەو پێشهاتو گۆڕانکارییە سیاسیانەی لەسەر ئاستی نێوچەیی‌دا هاتە پێشەوە، سەرهەڵدانی ڕاپەڕینی بەهاری ساڵی ١٩٩١ بوو لە باشووری کوردستاندا، کە ڕاستەوخۆو ناڕاستەوخۆ کاریگەری ئەرێنیو نەرێنی کردە سەر تێکۆشانی سیاسیی شەرەفکەندی لە ڕێبەرایەتی کردنی (حدکا)دا. هەرچەندە حیزبی دیموکرات لە ساڵی ١٩٧٠ەوە پەیوەندی لەگەڵ حکومەتی عێراق دامەزراندبوو، تا ئەو کاتەش کە شەرەفکەندی ڕێبەرایەتی دیموکراتی دەکرد، ئەو پەیوەندیە هەر درێژەی هەبوو[٣]، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەشێك لە پێشمەرگەو دەستە چەکدارەکانی (حدکا) بەپێچەوانەی بڕیاری حیزبی بەشدارو هاوکاری خەڵکی ڕاپەریوی کوردستان بوون بە دژی ڕژێمی بەعسی عێراق، بەتایبەتی لە شارو شارۆچکەکانی وەك: ڕانیە، چوارقوڕنەو حاجیاوە[٤]، بەڵام ئەوە بە بڕیاری کەسیو لەژێر کاریگەری هەستی کوردانەدا بوو، نەك وەك بڕیارێکی گشتی حیزبی، چونکە

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ (عەبدوڵڵا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

(٢) بەهمەن سەعیدی: ٥ ساڵ لەگەڵ عەبدوڵڵای موهتەدی سکرتێری کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، وتووێژێکی تایبەت بە مێژووی (٤٠) ساڵەی کۆمەڵە، کوردستانی ئێران، حیزبی کۆمۆنیست، بزووتنەوەی چەپو داهاتووی ئێران، لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، بێشوێنی چاپ، ٢٠١٠، ل١١٥.

(٣) بۆ مێژووی پێوەندیەکانی نێوان (حدکا)و حکومەتی عێراق، بڕوانە: (د.هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان، س.پ، ل ل٣٩٢-٣٩٥).

(٤) بڕوانە: (هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕاپەڕینی شاری هەولێر لە ساڵی ١٩٩١دا، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی-سیاسییە، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠٠٩، ل٨٩).

هەڵوێستی (حدکا) بێلایەنیو تێکەڵاونەبوون بوو لەگەڵ ئەو ڕووداوانـەدا[(١)]. پێمـان وایـە ئەمـەش بـۆ پاراستنی پێوەندیەکانی لەگەڵ عێراق لەلایەكو، لەلایەکی تریـشەوە بەرچـاوڕوون نـەبوونیان لەئـەنجامو لێکەوتەی سیاسیی دواتری خێرای ئەو قۆناغـە مێژووییـەی کـە باشـووری کوردسـتانو عێـراق پێیـدا تێدەپەڕین، پاڵنەری سەرەکی بوون بۆ ئەم بڕیارو هەڵوێستەیان.

لە ڕێبازی گشتیو سیاسەتی (حدکا) لە پێش ڕاپـەڕینی ١٩٩١و ئەوکاتـەو دواتـریش، هەمیـشە مەسەلەی کوردی وەك یەك مەسەلەی دابەشکراو سەیرکردووەو هاوپێوەنـدیی خـۆی لەگـەڵ بزووتنـەوەی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستان پاراسـتوە. لـەو سەردەمەشـدا شـەرەفکەندی ئـەو پێوەندیـیـەی بەباشی پاراستو ئاواتـەخوازی سـەرکەوتنو دەسـکەوتی زۆرتـر بـۆ باشـووری کوردسـتان بـوو. بـەڵام سروشتیـیە کە وەك ڕێبەرێکی سیاسی هەموو لایەنەکانی ئەو مەسـەلەیە هـەڵ سـەنگێنیو بەتایبـەتی ئەو ڕەسەنایەتیەی لەبیرنەباتەوە کە تا ئەو کاتەی کوردسـتان چـەند پارچـەیە کاروبـاری هەرپارچـەیەك پێوەندیی بەخەڵکی ئەو پارچەیەوە هەیەو ئەوانی دیکە نابێ دەستی تـێ وەربـدەن[(٢)]. هەرچـی لـەکاتی کۆڕەوەکەی بەهاری ١٩٩١ی خەڵکی باشووری کوردستان، (حدکا) چ لەبنکەکانی خۆی لەسەر سـنورو، چ لەڕێگەی ڕادیۆکەیەوە بانگەوازی بۆ خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردسـتان کـرد کـە بەهـەر جۆرێـك بۆیـان بکرێت یارمەتیو هاوکاری پێشکەش بە کوردانی باشوور بکەن[(٣)]. ئەمەش هەڵوێـستێکی نەتـەوەییو کوردانە بوو، کە بۆ شەرەفکەندیو حیزبەکەی بەرز دەنرخێندرێت.

لەڕاستیدا گۆڕانکاریە سیاسیەکانی باشووری کوردستان بۆ (حدکا) بێزیـان نـەبوون، چـونکە هـەر دوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ەوە دانیشتوانی دێهاتەکانی سەر سنور لە باشـووری کوردسـتان بـەرەو دامێنـی چیای قەندیل لە نزیکی قەڵادزێو سەنگەسەر گەڕانەوەو ئەو ناوچانەیان ئاوەدانکردەوە کە شوێنی کـارو ژیانی پێشمەرگەکانی ئەو حیزبە بوو، ئەمەش بووە مایەی نیگەرانیان بەگشتی[(٤)]. بەبڕوای ئێمـە ئـەو نیگەرانیە لەوەوە سەرچاوەی گرتبـوو کـە هاتوچـۆی بـەردەوامی خـەڵكو چـڕبونەوەی دانیـشتوان لـەو

---

(١) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٥٧٩.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ (عەبدوڵڵا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

(٣) عبدالله حسن زادە: س.پ، ل ل٥٨٠، ٥٨١.

(٤) کریس کۆچیرا: س.پ، ل٣٥٩.

نێوچانە، ئەوانی زیاتر تەنگەتاوکرد بۆ پاشەکشەی زیاتریان بەرەو قوڵایی زنجیرە چیاکانی قەندیل‌و پتر هۆشیاربوونەوە لە ئەگەری زیان گەیاندن پێیان لەلایەن کەسانی نزیك‌و سەر بە دەزگا سیخوڕیەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران. هەرچەندە پەیوەندیەکانی (حدکا) لەگەڵ حیزب‌و ڕێکخراوە سیاسیەکانی باشووری کوردستان لەسەردەمی سکرتێری شەرەفکەنی دا بەگشتی باش بوو، هیچ ناکۆکی‌و ململانێیەکی سیاسیی لەو ماوەیەدا نەهاتە ئاراوە، بەپێچەوانەوە هاوکاری‌و پەیوەندی باشیان لەگەڵ یەکتریدا هەبوو. بۆ نموونە: جەلال تاڵەبانی وەك سکرتێری گشتی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان (ی.ن.ك) لە وتارێکیدا بەبۆنەی چلەی تیرۆرکرانی شەرەفکەندی ئەو ڕاستیە مێژووییەی دووپاتکردۆتەوەو، ئاماژەی ڕوونی بە مێژووی پەیوەندی نێوانیان لەگەڵ شەرەفکەندی‌و (حدکا) بەگشتی داوە(١).

تەنانەت لەگەڵ پارتی دیموکراتی کوردستان (پ.د.ك)، کە ساڵانێکی زۆر بوو پەیوەندیان بەچەند هۆکارێك گرژوو خراپ بوو (بەدرێژایی ساڵانی ١٩٧٩ تا ١٩٨٩)، بەڵام لەساڵی ١٩٩١و، بەدەست پێشخەری (پ.د.ك)، پێوەندی نێوانیان ئاسایی بۆوە(٢). هەروەها لەگەڵ پارتی سۆسیالیستی

---

(١) بڕوانە: (دەقی وتاری جەلال تاڵەبانی لەڕێورەسمی ساڵیادی تیرۆرکرانی شەرەفکەندی لە هۆڵی میدیای شاری هەولێر لە ڕۆژی شەممە ڕێکەوتی ١٩٩٢/١٠/٣١، تۆمارکراوی ڤیدیۆیی لە ئەرشیفی یوتوب. : https://www.youtube.com/watch?v=jvKgBJGQrqM). ئەم تۆمارە ڤیدیۆییە لە (٢٠٠٨/١٢/٢١)دا بڵاوکراوەتەوە. ئەوە جگە لەوەی نوێنەرو ئەندامانی ناو بەرەی کوردستانی‌و ئەنجومەنی نیشتیمانی کوردستان‌و ئەنجومەنی وەزیرانی حکومەتی باشووری کوردستان تیرۆرکرانی شەرەفکەندی‌و هاوڕێیانیان مەحکوم کردووەو هەم بەشداری پرسەکەی بوون، کە لە شارەکانی (کۆیە، ڕانیە، سلێمانی‌و هەولێر) بۆی دانرابوو، هەمیش بەشداری چلەی ئەو بوون‌و تەنانەت مەراسیمی چلەی شەرەفکەندی بەهاوبەشی کارگێری سەرکردایەتی بەرەی کوردستانی‌و دەفتەری سیاسی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بەڕێوە چوو، (ئاڵای ئازادی "ڕۆژنامە": چلەی شەهید صادق شەرەفکەندی، خولی دووەم، ژمارە "٤٦"، حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان دەری دەکا، یەکشەمە ١٩٩٢/١١/١، ل٤) (مەکتەبی سیاسی حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان: تیرۆری دکتۆر سەعیدو هاوڕێکانی، گەلی کوردستان لەخەبات سورتردەکا، خولی دووەم، ئاڵای ئازادی "ڕۆژنامە"، ژمارە "٤١"، حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان دەری دەکا، یەکشەمە ١٩٩٢/٩/٢٧، ل١).

(٢) تا د. قاسملو لەژیاندا مابوو پەیوەندی نێوان (حدکا)و (پ.د.ك) هەر بە گرژی‌و خراپی مابۆوە، بەڵام دوای تیرۆرکرانی د.قاسملوو مەسعود بارزانی نوێنەری تایبەتی خۆی ناردبووە پاریس کە لەری‌و ڕەسمی بەخاك سپاردنی دا بەشداربێ‌و دەسکەگوڵێشی ناردبوو کە لەسەر گڵکۆی د.قاسملوو دابنرێ. هەروەها دوای ڕاپەرینی ١٩٩١ی باشووری

کوردستانی باکوور، سەلاح بدرەدین لەرۆژئاوای کوردستان پێوەندی هەبوو. لەگەڵ ئۆپۆزسیۆنی ئێرانیو بەتایبەتی هێزە چەپەکان پەیوەندی هەبوو، هەوڵی نزیك بونەوەو کاری هاوبەشیشی لەگەڵیان دەدا. بەڵام لەگەڵ پارتی کرێکارانی کوردستان (پ.ك.ك) پێوەندی نەبوو[١]. بەبڕوای ئێمە هەڵوێستی نەرێنی ئەو بەرانبەر بە (پ.ك.ك) جێگەی ڕەخنە لێگرتنو هەڵوەستە لەسەرکردنە، کە ئەو پێوەندیە خراپەی نێوانیان پێشینەیەکی مێژوویی هەبوو، لەسەر بنەمای ململانێی حیزبیو شێوەی خەباتی سیاسیان بوو[٢]. بەڵام پێوەندیەکانی لەگەڵ هەموو ئەوانی دیکە بەرەو پێش چوونی سیاسیی گرنگ بوون بۆ ئەو قۆناغەی تێکۆشانی سیاسی ئەو لە بزووتنەوەی ئازادیخوازی کورددا.

سەبارەت بە گۆڕانکاریە نێودەوڵەتیەکانو بەتایبەتی ڕووخانی بلۆکی سۆسیالیستیو لەبەریەك هەڵوەشانی یەکێتی سۆڤیەت، کە گۆڕانی گەورەی بەدوای خۆیدا هێنا، بەڵام شەرەفکەندی لەم قۆناغەدا هیچ گۆڕانێکی بنەڕەتی لە ڕێبازی سیاسیی (حدکا) لەلایەنگیریکردن لە سۆسیالیزمی دیموکراتیكو داواکاری سیاسیان لە دروشمی خودموختاری بۆ فیدراڵی لە ئێران یان جۆرێکی دیکەی ئەنجام نەدا، کە ئەمەش بۆ ئەو مایەی ڕەخنە لێگرتنو هەڵوەستە لەسەر کردنە لەماوەی ڕێبەرایەتی کردنی لە (حدکا)دا، هەرچەندە ئەوە ماوەیەکی کەم بوو لەتەمەنی سیاسییو تێکۆشانی حیزبی ئەو لەو قۆناغەدا، چونکە دوای ماوەیەك لەو گۆڕانکارییانە ڕووبەڕووی هێرشی تیرۆریستی بۆوەو تیرۆرکرا.

کوردستان، سەرەتا نێچیرڤان بارزانیو دواتریش مەسعود بارزانی سەردانی سەرکردایەتی (حدکا)ی کردو، بەمەش پەیوەندی نێوانیان ئاسایی بۆوە. بڕوانە: (د.هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان، س.پ، ل ل٣٥١-٣٥٢).

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ (جەلیل گادانی)، کۆیە، ٢٠١٢/٦/٥.

(٢) خراپی پێوەندی نێوان (حدکا)و (پ.ك.ك) دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی قاسملوو، کە لەسەردەمی شەرەفکەندیش گۆڕانی بەسەردا نەهاتبوو هەر درێژەی هەبوو، کە لەو قۆناغدا بۆ شێوەی خەباتو ستراتیژیەتی (پ.ك.ك) دەگەڕایەوە لە هەر چوار پارچەی کوردستاندا، کە ئەو ڕێکخراوە لە هەمووان زیاتر گەشەی بەخۆییو بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کوردی دابوو. هەروەها لە ڕووی ستراتیژی نەتەوەییەوە خەباتی لە هەرچوار پارچەی کوردستاندا دەکردو لەوەشدا ڕووبەڕووی رەخنەی لایەنە سیاسیەکانی پارچەکانی تری کوردستان دەبۆوەو بەدەست وەردان لەکاروباری نێوخۆییان تۆمەتباریان دەکرد. ئەگینا بەرنامەی (پ.ك.ك) بەرنامەیەکی نەتەوەییو کوردستانیەو بۆ ئازادی کوردو کوردستان خەبات دەکات. (د. هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕۆژهەڵاتی کوردستان...، س.پ، ل٣٨٠، ٣٨١).

چوارەم: بەشداری شەرەفکەندی لە کۆنگرەی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیستو تیرۆرکرانی لە ١٧ی ئەیلولی ١٩٩٢دا:

شەرەفکەندی لەسەر ئاستی نێودەوڵەتیو پێوەندیە دیپلۆماسیەکانی لەگەڵ وڵاتانی ئەوروپاو ڕۆژئاواو، بەتایبەتی لەگەڵ ڕێکخراوی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیستو پارتە سۆسیال دیموکراتەکانی ئەوروپادا بەشداریو درێژەپێدەری پێوەندیەکانی پێشوو بوو، ئەو پەیوەندیانەی کە لەسالانی ١٩٧٠ەوە بەهەوڵو کۆششی دیپلۆماسیانەی قاسملوو بناغەی دارێژرابوو، پەرەی پێدرابوو، لەو ماوەیەی کە شەرەفکەندی ڕێبەرایەتی (حدکا)ی لە ئەستۆدابوو، لەسەر ئەو پەیوەندیانەی پێشوو بەردەوام بوو لە گەشەپێدانو سوود لێوەرگرتنیان بۆ (حدکا)و بزووتنەوەی کوردایەتی ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا(١).

لە مانگی ئەیلولی ١٩٩٢دا بوو، کە شەرەفکەندی بۆ چەند مەبەستێکی سیاسیی سەردانی ئەڵمانیای کرد، کە گرنگترینیان ئەمانەبوون(٢):-

١- بۆ بەشداری کردن لە نۆزدەهەمین کۆنگرەی ئەنتەرناسیۆنال سۆسیالیست (١٥-١٧ی ئەیلولی ١٩٩٢).

٢- بۆ ڕاپەراندنی کاروباری حیزبی و، بینینی ئەندامو کادیرانی (حدکا) لە ئەڵمانیا.

٣- ئەنجامدانی دیدارو گفتوگۆ لەگەڵ حیزبو کۆمەڵەو ڕێکخراوە ئەڵمانیەکان، بەشێکی دیکە بوون لەبەرنامەی گەشتەکەی.

٤- دیدارو گفتوگۆ لەگەڵ نوێنەرانی چەند پارتو ڕێکخراوێکی ئۆپۆزسیۆنی ئێرانی.

دوای ئەوەی ئەرکەکانی لە بەشداری کردن لە کۆنگرەی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیستو، بینینی چەند کادیرێکی حیزبی بەجێ گەیاند، پاشان لە ڕۆژی (١٧ی ئەیلولی ١٩٩٢) بۆ ئەرکی داهاتووی

---

(١) د. ئاسۆ حەسەن زادە: چاوخشاندنێك بەسەر ٦٥ ساڵ پێوەندیی نێونەتەوەیی حیزبی دێموکراتی کوردستان، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان، ژمارە (٥٤١)، یەکشەمە ٣١ی گەلاوێژی ١٣٨٩- ٢٢ی ئاگوستی ٢٠١٠، ل٩.

(٢) لوقمان مێهفەر: س.پ، ل ل٦٩، ٧٠ عبدالله حسن زادە: س.پ، ل٥٩١.

هەنگاو دەنێت، کە کۆبونەوەو وتوێژکردن بوو لەیەکێك لە ڕیستۆرانتەکانی بەرلین بەناوی (ڕیستۆرانتی میکۆنووس)[1] ، لەگەڵ نوێنەری چەند پارتو ڕێکخراێکی ئۆپۆزسیۆنی ئێرانی[2].

پێکهێنانی ئەو کۆبوونەوەیە لەسەر داوای شەرەفکەندی خۆی بوو، کە مانەوەی لەبەرلین بەدەرفەت زانیوە تا لەنزیکەوە لەگەڵ چالاکوانانی سیاسییو ڕێبەرانی ئۆپۆزسیۆنی ئێرانی لەو شارە سەبارەت بە بارودۆخی ئێران، کوردستانی ئێرانو دۆخی ئۆپۆزسیۆن لەناوخۆی ئێران گفتوگۆبکەن[3]. هۆی سەرەکیش بۆ ئەم گفتوگۆیەی نێوانیان بەمەبەستی هاوکاریو گەیشتن بەجۆرێك لەهاوپەیمانییەتی نێوانیان بوو لەبەرامبەر کۆماری ئیسلامی ئێران دا لەچوارچێوەی تێزی (دیالۆگی ڕەخنەگرانە)[4]. بەڵام هەر هەمان ڕۆژو لەهەمان شوێندا شەرەفکەندیو هاوڕێکانی، کە لەگەڵ ئەودا تیرۆرکران، لەوانە: فەتاح عەبدولی (ئەندامی کۆمیتەی ناوەندیو بەرپرسی پێوەندییەکانی حدکا لە فەرەنسا)- هومایۆن ئەردەلان (بەرپرسی پێوەندییەکانی حدکا لە ئەڵمانیا)- حوسێن ئەحمەدی ناسراو بە نوری دێهکوردی (دۆستی حدکاو بەڕەگەز فارس) و برینداربوونی خاوەنی ڕێستورانەکەش عەزیز غەفاری (بەڕەگەز

(١) سلام عزیزی: س.پ، ل٢٢ ڕاپۆرتی سیاسیی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ کۆنگرەی دەهەم (کۆنگرەی پەنجا ساڵەی حیزب)، لەلایەن سکرتێری گشتیی حیزب هاوڕێی تێکۆشەر کاك "مصطفی هجری" یەوە پێشکەش کراوە، ٢٣ تا ٣٠ی خاکەلێوەی ١٣٧٤ی هەتاوی، ل٣٦.

(٢) Shaul Shay: The Axis of Evil: Iran, Hizballah, and the Palestinian Terror, ٢٠٠٥, P.٢١٥ ؛ ئامادەبوانی کۆبونەوەکە بریتی بوون لە: (د.شەرەفکەندی/ سکرتێری گشتی حدکا. فەتاح عەبدولی/ نوێنەری حدکا لە ئەوروپا. هومایۆن ئەردەلان/ نوێنەری حدکا لە ئەڵمانیا. نوری محەمەد پور دهکردی/ دۆستی نزیکی شەرەفکەندیو هاوکاری حدکا، سەر بەبزووتنەوەی چەپی سەربەخۆ، دانیشتوی بەرلین. پرویز دستمالچی، سەر بە کۆماریخوازانی میللی. مەهدی ئیبراهیم زادە ئەصفهانی، ئەندامی شوورای ناوەندی سازمانی فیدائیانی خەڵکی ئێران (اکثریت). مەسعود میر راشد، کادیری سازمانی فیدائیانی خەڵکی ئێران (اکثریت). ئەصفندیار صادق زادە، دۆستی خاوەن ڕیستۆرانەکە. عەزیز غەفاری/ خاوەنی ریستۆرانتی میکۆنووسو ئەندامی سازمانی فیدائیانی خەڵکی ئێران)، پرویز دستمالچی: ترور بەنام "خدا" (نگاهی به تروریسم حکومتی جمهوری اسلامی ایران)، ناشر: شرکت کتاب، امریکا، ٢٠١٣، ص١٦ سلام عزیزی: س.پ، ل ل٢٢-٢٣.

(٣) پرویز دستمالچی: م.پ، ص١٦ بەهمەن سەعیدی: ٣ ساڵ لەگەڵ ئیبراهیم عەلیزادە، س.پ، ل٧١ بەهمەن سەعیدی: ٥ ساڵ لەگەڵ عەبدوڵڵای موهتەدی، س.پ، ل٢٥٤.

(٤) لوقمان مێهفەر: س.پ، ل٧١.

فارس) لەلایەن (دوو چەكداری تیرۆریست[١]) درانە بەر دەستڕێژی گوللەو تیرۆركران[٢]. پاشان لێكۆڵینەوەكانی (دادگەی بەرلین[٣]) ئەوەیان دەرخست كە تیرۆریستەكان سەر بە ڕژێمی كۆماری ئیسلامی ئێرانن‌و، ئەو ڕژێمەش لەلایەن دادگا مەحكوم كراو، بڕیاری یاسایی پێویستیان لەبەرامبەردا ڕاگەیەندرا[٤]. دواتر لە لێكۆڵینەوەكانی دادگادا بڵاوكرایەوە ئامانجی سەرەكی لەم كارە تیرۆریستیە،

---

(١) ئەو دووچەكدارەی كە ڕاستەوخۆ تەقەیان لە شەرەفكەندی‌و هاوڕێیانی كردبوو، یەكێكیان ناوی (شریف، ناسراو بە ابو رمان/ ئێرانی) ئەوی تریشیان ناوی (عباس راحل، عەرەبی خەڵكی لوبنان‌و ناسراو بە عماد عماش) بەڵام سەرجەمی ئەو تیمەی كە پیلانی ئەو كارە تیرۆریستیەیان ڕێكخستبوو و ڕۆڵیان لە جێبەجێ كردنیدا بینی (٥) كەس بوون، كە جگە لەوانەی پێشوو ئاماژەمان بۆیان كرد، ئەوانی تر بریتی بوون لە: (كاظم دارابی كازرونی، خەڵكی ئێران)، (عطاء الله اياد، عەرەبی خەڵكی لوبنان)، (محمد عطریس/ یوسف امین، عەرەبی خەڵكی لوبنان)، (غەریب رۆژهەڵاتی: س.پ، ل ل٣٩٢، ٣٩٣) Shaul Shay: Op., Cit,.P.٢١٦. شایانی باسە عەرەبە لوبنانیەكان سەرجەمیان سەر بە حزب الله ی لوبنانی بوون. چاوپێكەوتن لەگەڵ (محەممەد نەزیف قادری)، كۆیە، ٢٠١٢/٧/١٢.

(٢) STEPHEN KINZER: Germany Links Iran to Kurds Killing, The New York Times, May ٣١, ١٩٩٣.

(٣) دادگای بەرلین بەناوی (Berliner Kammergericht)، بەڵام بەهۆی ئەوەی تیرۆركرانی شەرەفكەندی‌و هاوڕێیانی لە ڕێستورانتی (میكۆنووس) ڕوویداوە، لەنێو كورددا هەر بە دادگای میكۆنووس ناسراوە. دادوەر، قازیەكان‌و پارێزەرانی ئەو كەیسە، بەپێچەوانەی دادگای نەمسا (كەیسی تیرۆركرانی د.قاسملوو و هاوڕێیانی، كە تائێستاش دادگا بڕیاری خۆی لەبارەوە نەداوە) سەرەڕای ئەوەی كەوتنە بەر هەڕەشەی سەرانی كۆماری ئیسلامی ئێران‌و زەختی هێندێك لەدام‌و دەزگاكانی ئەو كاتی وڵاتی ئەڵمانیش بۆ ئەوەی ڕەوتی دادگاییكردنەكەی تاوانباران بەلایەكدابەرن كە ڕژێمی ئێران وەك تاوانبار نەناسرێ، بەڵام ئەوان بەو پەڕی جورئەتەوە بێ ئەوەی ئەو هەڕەشەو زەخت‌و زۆرانە كاریگەریان لەسەریان هەبێت، بێلایەنانە ئەركی یاسایی‌و پیشەیی خۆیان بەڕێوەبردو دوای زیاتر لە چوارساڵ‌و نیو لێكۆڵینەوە، كۆماری ئیسلامی ئێرانیان لەئاستی هەرە سەرەوە بەتاوانبار زانی‌و ڕایانگەیاند كە پیلانی ئەو تیرۆرە لەلایەن: خامنەیی/ ڕێبەری ئێران، عەلی فەلاحیان/ وەزیری ئیتلاعات‌و هاشمی رەفسەنجانی/ سەرۆك كۆماری ئەوكاتی ئێران دارێژراوە. چاوپێكەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، كۆیە، ٢٠١٥/١/١٢.

(٤) كیهان (روزنامه): أغاز بحران میكونوس، شماره (١٨٦٢٣)، شعبان ١٤٢٧- ٢٣ سپتامبر ٢٠٠٦، سال شصت و چهارم، شنبه اول مهر ١٣٨٥، ص١٩ Farideh Koohi-Kamali: Op., Cit., P. ٢١١. بۆ زیاتر دەربارەی پرۆسەی دادگایی كردن‌و لێكۆڵینەوەكانی دادگای بەرلین لەسەر كەیسی تیرۆركرانی د.شەرەفكەندی‌و هاوڕێیانی، بڕوانە: (پرویز دستمالچی: م.پ، ص ص١٣-٦٠) (ڕۆئیا حەكاكیان: پیاوكوژانی كۆشكی فیرووزە، و: عەبدوڵڵا حەسەن زادە، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر، ٢٠١٢) (سلام عزیزی: س.پ).

تیرۆرکردنــی وەفــدی (حــدکا) بەســەرۆکایەتی شــەرەفکەندی بــوو[١]. وەك کاردانەوەیــەکیش ئــەڵمانیا پەیوەندیە ئابوورییەکانی لەگەڵ ئێران پچڕاند[٢].

لەڕاستیدا شەرەفکەندی وێرای فراوانی ئەندێشەی سیاسییو، هەوڵەکانی بۆ چارەســەرکردنی پرسـی کورد لەگەڵ پارتو ڕێکخراوە سیاسیە ئۆپۆزسیۆنەکانی تری ئێرانی بەپــەرۆش بــوو، بــەڵام ئــەو ڕوداوە ئەوەی خستەوەڕوو کە هیچ پەندێکی لە تیرۆری د.قاسملوو نەبینی بوو، بەتایبەتی ڕەچـاوکردنی لایــەنی ئاسایش بۆ پاراستنی گیانی خۆی[٣]. هەرچەندە ئاگاداری بوونی مەترسی بۆسەر ژیانی بوو، بەتایبــەتی کاتێك (مام جەلال)، کە بەشداری لە کۆنگرەی ئەنترناسیۆنال سوسیالیست دا کردبــوو، هــەر لــەوێ بــە شەرفەکەندی گوتبوو کە ئێرانییەکان بە دواتدا دەگەڕێنو ئاگاداری خۆت بە[٤]. بەڵام بێ گوێدانــە ئــەو مەترسیانەو بێ ئاگادارکردنەوەی سەرکردایەتی (حدکا)ش ئەو هــەنگاوەی هاویــشتو کەوتــە هەڵــەوە. هەروەك عەبــدوڵڵا حەســەن زادە دەڵــێ: "دەفتــەری سیاســیی حیــزب ئاگــای لــە هێڵەگــشتییەکانی بەرنامەی سەفەری د.شەرەفکەندی هەبوو. بەڵام هەتا خەبەری ڕووداوەکە نەهات، ئاگاداری ئەوە نــەبوو کە ئەو شەوە لەوجێگایە دیداری لەگەڵ ئەو کەسانە هەیە. بۆیە بەداخەوە پیلانی دوژمــنو بەراشــکاوی بڵێم کەمتەرخەمیی خۆشی بــووە هــۆی تیرۆرکرانــی"[٥]. هــەر لــەم بارەشــەوە هیجــری، کــە جێگــری سکرتێری گشتی (حدکا) بوو بۆ ئــەوکات، دەڵــێ: " تیرۆرکرانــی د.ســادقو هاوڕێیــانی بــەم شــێوەیە، لەباری ڕەوانییەوە بۆ ڕێبەرایەتی حدکاو بەدەنەکەی لەرووداوی ڤیەننا گرانتربــوو، چــونکە مــاوەی ســێ ساڵ لە تیرۆرکرانی د.قاسملوو تێدەپەڕی کە سکرتێرێکی دیکەی حیزبیش شەهید بوو. ئەویش بەشــێکی دەگەڕاوە سەر کەمتەرخەمی، بۆیــە لەبەرانبــەر ســێڵاوی پرســیاری خەڵکــدا مابووینــەوەو لەراســتیدا وەڵامێکمان نەبوو کە تەنانەت بۆ خۆشمان قەناعەتمان پێی بێ"[٦]. هەموو ئەمانەش ئــەوە دەخەنــە ڕوو

(١) پرویز دستمالچی: م.پ، ص١٥.

(٢) ڕوئیا حەکاکیان: س.پ، ل ل٣٢، ٣٣ STEPHEN KINZER: Op., Cit.,

(٣) هەیاس کاردۆ: س.پ، ل٥٢٢ راپۆرتی سیاسیی کۆمیتەی ناوەنــدیی حیزبــی دێمــوکراتی کوردســتانی ئێــران بــۆ کۆنگرەی دەهەم، س.پ، ل٣٧.

(٤) چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢ ڕوئیا حەکاکیان: س.پ، ل٥٦.

(٥) چاوپێکەوتن لەگەڵ (عەبدوڵڵا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

(٦) چاوپێکەوتن لەگەڵ (مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢.

کە خۆش باوەڕیو کەمتەرخەمی خۆییو پیلانی کۆماری ئیسلامی بووە هۆی ئەوەی تیرۆر بکرێ. بە تیرۆرکرانیشی زیانێکی گەورەی بە (حدکا) گەیاندو ڕێبەرێکی بەتوانای لەدەست چوو، کە ئەوەش ئاکامی هەوڵی بێ وچانو تێکۆشانی سیاسیی ئەو بوو، لەڕێبەرایەتی کردنی (حدکا)و ڕۆڵ بینینی لە مێژووی جوڵانەی ئازادیخوازی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا.

ڕاستە بەتیرۆرکرانی شەرەفکەندی زیانی گەورە بەر (حدکا)و بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا کەوت، بەڵام بڕیاری بوێرانەی دادگەی بەرلین بە مەحکوم کردنی ئێران لە (١٠ی نیسانی ١٩٩٧)دا[١]، ئەمەش دوای زیاتر لە چوار ساڵو نیو لە پرۆسەی دادگایی کردنو لێکۆڵینەوە لە کەیسی تیرۆرکراوانی میکۆنۆس لە بەرلین بوو، لەلایەك بووە جێگای خۆشحاڵی تێکۆشەرانی کورد بەتایبەتیو جوڵانەوەی ئازادیخوازی ئێران بەگشتی[٢]. لەلایەکی تریشەوە ئەو بڕیارە لەلایەنی سیاسییەوە کاریگەری زۆری لەسەر ڕای گشتی نێونەتەوەییو کۆڕو کۆمەڵە نێودەوڵەتییەکان هەبوو، کە ڕووی ڕاستەقینەی کۆماری ئیسلامی ئێرانی وەك تیرۆریستی نێودەوڵەتی بەدونیادا ناساند.

---

(١)کیهان (روزنامە): آغاز بحران میکونوس، م.پ، ص١٩ پرویز دستمالچی: م.پ، ص٦ سلام عزیزی: س.پ، ل١٧٩. دەنگدانەوەی بڕیاری دادگەی بەرلین لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی کاریگەری خۆی هەبوو، تەنانەت لەماوەی ڕابردوودا و لە مانگی شوباتی ساڵی ٢٠١٤دا دەستەی دادگای بەرلینو هەموو ئەوانەی ڕۆڵیان لەم بڕیارە دادپەروەرانەیەدا هەبوو لەلایەن ئەنجومەنی پارێزەرانی ئەمریکا، بەپاداشتی بەرێوەبردنی کاری بوێرانەو پشتگوێخستنی هەموو فشارە سیاسیەکانی سەریانو بێلایەنیو دروستی ئەرکی خۆیان سەبارەت بە کەیسی تیرۆری شەرەفکەندیو هاوڕێیانی، لە شاری نیۆرك خەڵاتکران.

(٢) راپۆرتی سیاسیی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ کۆنگرەی دەهەم، س.پ، ل٣٧ ساڵی ٢٠٠٤ لەسەر داوای بەشێك لە کوردانی تاراوگەو پاش وەرگرتنی ڕەزامەندی شارەوانی بەرلین، تابلۆیەکی بیرەوەری لەشوێنی ڕوودانی تیرۆرکرانی شەرەفکەندیو هاوڕێیانی جێگیرکراوەو لەسەری نووسراوە: "لێرە، لەشوێنی ڕێستۆرانتی پێشووی میکۆنووس، لە ١٧ی سێپتامبری ١٩٩٢دا، نوێنەرانی بەناوبانگی حیزبی دێموکراتی کوردستان، دوکتۆر سادقی شەرەفکەندی، فەتاحی عەبدولی، هومایوونی ئەردەڵان، وسیاسەتمەداری دانیشتووی بێرلین، نووریی دێهکوردی، لەلایەن دەسەڵاتدارانی تارانەوە کوژران. ئەوان لە خەبات بۆ گەیشتن بە ئازادیو مافی مرۆڤدا گیانی خۆیان لەدەست دا"، (ڕوئیا حەکاکیان: س.پ، ل٢٧٣).

ئەنجام

یەکەم/ شەرەفکەندی لە بنەماڵەیەکی هەژارو ئاین پەروەر لەدایك بووەو، لەژێر کاریگەریو هاوکاری ئەواندا سەرکەوتوانە توانیویەتی قۆناغەکانی خوێندن تەواوبکات. لەگەڵیشیدا بەهۆی مەینەتیەکانی گەلی کوردەوە کەوتۆتە ژێرکاریگەری بیری نەتەوەییو بووە بە ئەندامی (حدکا).

دووەم/ لە تێکۆشانی سیاسیدا لەژێر کاریگەری ئەندێشەی چەپو سۆسیالیزمدا بووە لە ڕوانینی بۆ مەسەلەی نەتەوایەتیو جیاوازی چینایەتیو ڕەگەزی.

سێیەم/ کەسێکی خوێندەوارو ڕۆشنبیر بوو، نوسەرو ئەدیب دۆست بووە، ئەو تایبەتمەندیانەشی لەکاری ڕاگەیاندنو چاپەمەنی (حدکا)دا ڕەنگی داوەتەوە، بەڵام هەندێك جاریش بەهۆی ململانێ سیاسیەکانەوە ئەو تایبەتمەندیانەی لەبیرکردووەو حیزبایەتیو بەرژەوەندی کەسی بەسەریدا زاڵ بووە.

چوارەم/ جگە لە کەسێتیو توانای خۆی، پەیوەندی لەگەڵ قاسملوو و پشتیوانی ئەو بۆی کاریگەری زۆریان لە زوو بەرەو پێشچوونی شەرەفکەندی هەبووە لە سەرکردایەتی (حدکا)دا، هەروەها سوودی زۆریشی بینیوە لە ململانێ نێوخۆییەکانی (حدکا)و خۆشی بەشێك بووە لەو ململانێ یانە.

پێنجەم/ شەرەفکەندی لەماوەی رابەرایەتی کردنی (حدکا)دا پەرەی بە پەیوەندیەکانی لەگەڵ حیزبو ڕێکخراوە سیاسیەکانی کوردستان بەگشتی داوە، بەتایبەتی کە شەڕی نێوخۆییو کوردکوژی لەگەڵ (کۆمەڵە) لە ڕۆژهەلاتی کوردستاندا کۆتایی پێهێناو، لەگەڵ (پ.د.ك)یش ئەو گرژیو ناخۆشیانەی کە ساڵانێکی زۆر بوو هەبوو، کۆتاییان پێهات. هەموو ئەمانەش وەك دەستکەوتی حیزبیو سیاسیی بەنرخن بۆ شەرەفکەندی لە رابەرایەتی کردنی (حدکا)دا.

شەشەم/ هەوڵو تێکۆشانی سیاسیی لە گەشەپێدانو بەردەوامیدان بە پەیوەندیە نێونەتەوەییەکانی (حدکا) لەگەڵ رێکخراوی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیستو، پارتە سۆشیال دیموکراتەکانی ئەوروپا، ئاکامەکەی بەئەندام بوونی (حدکا) بوو لە رێکخراوی ئەنتەرناسیۆنالی سۆسیالیست لە ساڵی ١٩٩٦دا وەك یەکەم حیزبی کوردی لەسەرتاسەری کوردستاندا.

حەوتەم/ تیرۆرکردنی شەرەفکەندی زیانێکی گەورەی بە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران گەیاند. بێجگە لەوەی کە ڕێبەرێکی بەتوانای لەدەست چوو، زیانێکی دیکەشی پێگەیشت، ئەویش ئەوەبوو کە لەکارەستای تیرۆری د.قاسملوو پەندی وەرنەگرتو بۆ دووەمین جار لەماوەی سێساڵ دا

زەبرێکی دیکەی کاریگەری پێکەوت، کە بەشێکی بەهۆی کەمتەرخەمییەوە بوو لە ڕووی ئاسایش‌و پاراستنی گیانی.

هەشتەم/ تیرۆرکرانی دەنگدانەوەی گەورەی لێکەوتەوە لەئاستی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی، ئەویش بەهۆی بوێری‌و بێلایەنی دادگەی بەرلین‌و پەرۆشی ڕێکخراوە سۆسیالیست‌و چەپەکانی ئەوروپا بوو لەپێداگیریان لەسەر مەحکوم کردنی ڕژێمی ئێران‌و خستنەڕووی ڕاستیەکان بۆ ڕای گشتی‌و کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی. بەمەش بزووتنەوەی کوردو بزووتنەوەی ئازادیخوازی ئێرانی سوودێکیان پێگەیشت لەڕووی سیاسییەوە، بەڵام بەهیچ جۆرێك بارتەقای ئەو زیانە نەبوو، کە لە حیزبی دیموکرات‌و گەلی کورد کەوت.

لیستی سەرچاوەکان

یەکەم: کتێبەکان:-

أ-بەزمانی کوردی:

١- ئەحمەد مەکلاوەیی: مەشخەڵی ئازادیخوازی، چاپخانەی کارۆخ، سلێمانی، ٢٠١٢.

٢-بەهمەن سەعیدی: ٣ ساڵ لەگەڵ ئیبراهیم عەلیزادە سکرتێری کۆمەڵە، دیدارێکی تایبەت بە مێژووی (٣٠) ساڵەی کۆمەڵەو کوردستانی ئێرانو بزووتنەوەی چەپ، چ٢، بەشی فەرهەنگی کومیتەی کوردستان، چاپخانەی کتاب ئەرزان، ٢٠١٠.

٣- ___________: ٥ ساڵ لەگەڵ عەبدوڵڵای موهتەدی سکرتێری کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، وتووێژێکی تایبەت بە مێژووی (٤٠) ساڵەی کۆمەڵە، کوردستانی ئێران، حیزبی کۆمۆنیست، بزووتنەوەی چەپو داهاتووی ئێران، ب.ش.چ، لە بڵاوکراوەکانی کۆمەڵەی شۆڕشگێڕی زەحمەتکێشانی کوردستانی ئێران، ٢٠١٠.

٤- تەیموور مستەفایی: لە چیاکانی زاگرۆسەوە، ب.ش.چ، ٢٠٠٦.

٥-جۆیس بلۆ (پ.د.): دۆزی کورد لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی‌و سۆسیۆلۆجی، و: کارزان محەمەد، دەزگای چاپو پەخشی سەردەم، سلێمانی، ٢٠٠٤.

٦-ڕوئیا حەکاکیان: پیاوکوژانی کۆشکی فیرووزە، و: عەبدوڵڵا حەسەن زادە، چاپخانەی ڕۆژهەڵات- هەولێر، ٢٠١٢.

٧-ڕەزا درودگەر (سەید): کورتەی ژیانی سیاسیی ڕێبەرانی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران ١٣٢٤-١٣٨٤/ ١٩٤٥-٢٠٠٥، کومیتەی بەڕێوەبەری یادی ٦٠ ساڵەی دامەزراندنی حیزب، ب.ش.چ، ب.س.چ.

٨- سلام عزیزی: سەفەری بێگەڕانەوە، داستانی کارەساتی میکونووس، ب.ش.چ، ١٩٩٩.

٩- سمایل شەرەفی (ئامادەکردنو وەرگێڕانی): شەڕەفکەندی سیمای شۆڕشگێڕێکی نەتەوەیی، ب.ش.چ، ب.س.چ.

١٠- لوقمان مێهفەر: میکۆنووس بکوژانی شەڕەفکەندی ریسوادەکا، ب.ش.چ، ٢٠٠٧.

١١- عبداللە حسن زادە: نیوسەدە تێکۆشان، لە کتێبی (کورتە مێژووی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران)، کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ب.ش.چ، ٢٠٠٢.

١٢- عەبدولڕەحمان شەرەفکەندی"هەژار": چێشتی مجێور، ئامادەکردنو سەرپەرشتی چاپ: خانی شەرەفکەندی، پاریس، ١٩٩٧.

١٣- غەریب رۆژهەلاتی: خوانی خەیانەت، ب.ش.چ، ب.س.چ.

١٤- کاوە بەهرامی: دکتور قاسملوو، رێبەرێکی مۆدێرنو شۆرشگێڕێکی دێموکرات، ب.ش.چ، ب.س.چ.

١٥-کریس کۆچیرا: بزووتنەوەی نەتەوەیی کوردو ویستی سەربەخۆیی، و: حەسەن رەستگار، دەزگای چاپو بلاوکردنەوەی رۆژهەلات، ب.ش، ٢٠١٣.

١٦- هەیاس کاردۆ: ئاوڕێك لە ژیانو خەباتی عەبدوڵڵا حەسەن زادە، چاپخانەی رۆژهەلات/ هەولێر، ٢٠١١.

١٧- هۆشمەند عەلی مەحمود شێخانی: عەبدولڕەحمان قاسملوو، ژیان و ڕۆڵی سیاسیی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا ١٩٣٠-١٩٨٩، توێژینەوەیەکی مێژوویی-سیاسیە، کۆمەڵگای چاپەمەنی شەهاب، هەولێر، ٢٠٠٧.

١٨-هۆشمەند عەلی مەحمود: ڕاپەڕینی شاری هەولێر لە ساڵی ١٩٩١دا، لێکۆڵینەوەیەکی مێژوویی-سیاسییە، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠٠٩.

١٩-هۆشمەند عەلی مەحمود (دکتۆر): ڕۆژهەلاتی کوردستان ١٩٧٩-١٩٨٩، لێکۆڵینەوەیەك لە دۆخی سیاسیی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورددا، چاپخانەی شەهاب، هەولێر، ٢٠١٢.

ب- بەزمانی فارسی:-

٢٠- پرویز دستمالچی: ترور بەنام "خدا" (نگاهی به تروریسم حکومتی جمهوری اسلامی ایران)، ناشر: شرکت کتاب، امریکا، ٢٠١٣.

٢١- سعید بدل: تأریخچه جنبشهای ملی کرد، از قرن نوزدهم تا پایان جنگ جهانی دوم، تایپو تکشیراز: انتشارات وتبلیغات کمیته مرکزی ح.د.ك. ایران، أبانماه ١٣٦٣هـ.

ج- بەزمانی ئینگلیزی:-

٢٢- Shaul Shay: The Axis of Evil: Iran, Hizballah, and the Palestinian Terror, ٢٠٠٥.

٢٣- Farideh Koohi-Kamali: The Political Development of the Kurds in Iran, Pastorl Nationalism, Published by: PALGRAVE MACMILLAN, ٢٠٠٣.

دووەم: چاوپێکەوتنەکان:-

٢٤- چاوپێکەوتن لەگەڵ (ئیسماعیل بازیار)، کۆیە، ١٥/ ٩/ ٢٠١٤.

٢٥- ____________(جەلیل گادانی)، کۆیە، ٢٠١٢/٦/٥.

٢٦- ____________(خەدیجە مەعزوور)، کۆیە، ٢٠١٤/١٢/٢٧.

٢٧- ____________(عەبدوڵڵا حەسەن زادە)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٢٠.

٢٨- ____________(فەتاح کاویان)، کۆیە، ٢٠١٢/٥/٣١.

٢٩- ____________(مستەفا هیجری)، کۆیە، ٢٠١٥/١/١٢.

٣٠- ____________(محەمەد نەزیف قادری)، ١٢/٧/ ٢٠١٢.

سێیەم: گۆڤارەکان:-

٣١- سمایل بازیار: کاك سەعید سیمای تێکۆشەرێکی نەتەوەیی و چەپێکی دێموکرات، تیشك (گۆڤار)، گۆڤارێکی سیاسیی- ڕۆشنبیری گشتی یە، ساڵی پێنجەم، ژمارە (١١)، بڵاوکراوەی کۆمیسیۆنی لێکۆڵینەوەو فێرکردنی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ڕەزبەری ١٣٨١هـ.

٣٢- فەتاح مرشد کاکەیی: ڕۆڵەی هەمیشە زیندوو شەهید د.صادقی شەرەفکەندی، ڕەنگین (گۆڤار)، ژمارە (٥٩)، بغداد، ١٩٩٣.

چوارەم: ڕۆژنامەکان:-

أ-بەزمانی کوردی:-

٣٣- ئاسۆ حەسەن زادە (دکتۆر): چاوخشاندنێك بەسەر ٦٥ ساڵ پێوەندیی نێونەتەوەیی حیزبی دێموکڕاتی کوردستان، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان، ژمارە (٥٤١)، یەکشەمە ٣١ی گەلاوێژی ١٣٨٩- ٢٢ی ئاگوستی ٢٠١٠.

٣٤- ئاڵای ئازادی "ڕۆژنامە": چلەی شەهید صادق شەرەفکەندی، خولی دووەم، ژمارە "٤٦"، حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان دەری دەکا، یەکشەمە ١٩٩٢/١١/١.

٣٥- قادر وریا: کوردستان سەنگەرێکی دیکەی تێکۆشانی ڕێبەری شەهیدمان، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، ژمارە (١٥٢)، خەرمانانی ١٣٧٢.

٣٦- کوردستان (ڕۆژنامە): هەڵوێست گرتنی ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر، بەیاننامەی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر ١٣٦٧/١/١، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر، ژمارە (١٣٤)، جۆزەردانی ١٣٦٧- ژوئەنی ١٩٨٨.

٣٧- کوردستان (ڕۆژنامە): کورتەیەك لە ژیانی شەهیدانی ١٧ی سێپتامبری بێرلین، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ژمارە (٥٩١)، یەکشەممە ٢٦ی خەرمانانی ١٣٩١-١٦ی سێپتامبری ٢٠١٢.

٣٨- کوردستان (ڕۆژنامە): باندی شەرەفکەندیو مەسەلەی ڕووخانی ڕێژیم، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێمۆکراتی کوردستانی ئێران- ڕێبەرایەتی شۆڕشگێر، ژمارە (١٤و١٥)، دەورەی سێهەم، ڕەزبەر-خەزەڵوەری ١٣٦٨- ئۆکتۆبر-نوامبری ١٩٨٩.

٣٩- مێهدی مێهرپەروەر: ڕوانگەی دکتۆر سەعید دەربارەی مێژووی کورد، کوردستان (ڕۆژنامە)، ئۆرگانی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ژمارە (٥٩١)، یەکشەممە ٢٦ی خەرمانانی ١٣٩١-١٦ی سێپتامبری ٢٠١٢.

٤٠- مەکتەبی سیاسی حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان: تیرۆری دکتۆر سەعیدو هاوڕێکانی، گەلی کوردستان لەخەبات سورتردەکا، خولی دووەم، ئالآی ئازادی "ڕۆژنامە"، ژمارە "٤١"، حزبی زەحمەتکێشانی کوردستان دەری دەکا، یەکشەممە ١٩٩٢/٩/٢٧.

ب- بەزمانی فارسی:-

٤١-کیهان (روزنامه): أغاز بحران میکونوس، شماره (١٨٦٢٣)، شعبان ١٤٢٧- ٢٣ سپتامبر ٢٠٠٦، سال شصت و چهارم، شنبه اول مهر ١٣٨٥.

ج- بەزمانی ئینگلیزی:-

٤٢- STEPHEN KINZER: Germany Links Iran to Kurds Killing, the New York Times, May ٣١, ١٩٩٣.

پێنجەم: نامیلکەو بڵاوکراوەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران:-

أ-بەزمانی کوردی:-

٤٣- ڕاپۆرتی سیاسیی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بۆ کۆنگرەی دەهەم (کۆنگرەی پەنجا ساڵەی حیزب)، لەلایەن سکرتێری گشتیی حیزب هاوڕێی تێکۆشەر کاك "مصطفی هجری" یەوە پێشکەش کراوە، ٢٣ تا ٣٠ی خاکەلێوەی ١٣٧٤ی هەتاوی.

٤٤- حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران (بەشی شەهیدان): ئالبومی شەهیدان (١)، کۆمیسیۆنی کۆمەڵایەتی، ب.ش، ١٣٨٦ه-٢٠٠٧ز.

٤٥- کۆمیسیۆنی چاپەمەنیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران: هەڵبژاردەیەك لە وتارەکانی دوکتور سادق شەرەفکەندی ١٣٦٢-١٣٦٨، بەبۆنەی ١٠ ساڵەی شەهید بوونیەوە، پێداچوونەوە: مستەفا مەعرووفی، خەرمانانی ١٣٨١هەتاوی/ سێپتامبری ٢٠٠٢ی زایینی.

ب-بەزمانی فارسی:-

٤٦- کمیسیون تبلیغات حزب دمکرات کردستان ایران: جنگ در کردستان، بهارو تابستان ١٣٦٩، شماره (٢٠).

٤٧- ____________________: جنگ در کردستان، ٦ ماهەو دوم ١٣٦٩و سال ١٣٧٠، شماره (٢١).

٤٨- ____________________: جنگ در کردستان، سال ١٣٧١، شماره (٢٢).

شەشەم: سەرچاوە ئەلیکترۆنیەکان (ئینتەرنێت):-

٤٩- دەقی وتاری جەلال تاڵەبانی لەڕێوڕەسمی ساڵیادی تیرۆرکرانی شەرەفکەندی لە هۆڵی میدیای شاری هەولێر لە ڕۆژی شەممە ڕێکەوتی ١٩٩٢/١٠/٣١، تۆمارکراوی ڤیدیۆیی لە ئەرشیفی یوتوب : https://www.youtube.com/watch?v=jvKgBJGQrqM. ئەم تۆمارە ڤیدیۆییە لە (٢٠٠٨/١٢/٢١)دا بڵاوکراوەتەوە.

٥٠- سۆران عەلیپوور: ئاوڕدانەوەیەك لەکتێبە مێژووییەکەی د.سادقی شەرەفکەندی، شەممە٢٠١٢/٩/٢٢، http://www.peshmergekan.com/kurdish/index.php/babetekan/babet/١٤٩٥-hewalekan

٥١- تەلەفزیۆنی تیشك: كورتەیەك لەژیانی پڕبەرهەمی دكتۆر سادق شەرەفكەندی، ئەرشیفی تۆمـــاری ڤیـــدیۆیی تەلـــەفزیۆنی تیـــشك لـــە یوتـــوب، https://www.youtube.com/watch?v=TBWZv٦٨RqZU

٥٢- كوردستان میدیا: پوختەیەك لە ژیانی دكتۆر محەمەد سادق شەرەفكەندی (سەعید)، ماڵپەری ناوەندیی حیزبی دێموكراتی كوردستانی ئێران، ١٤-٣-٢٠١٢، .http://www.kurdistanmedia.com/index.php?besh=dreje&id=٧٨

ملخص البحث

محمد صادق شرف كندي، حياتهُ ونضالهُ السياسي

(١٩٣٨-١٩٩٢)

يتناول هذا البحث حياة ونضال محمد صادق شرف كندي (د.سعيد)، كمناضل في حركة التحرر الكردية في شرق كردستان، ضمن صفوف الحزب الديمقراطي الكردستاني/ ايران (حدكا) لمدة ١٩ عاماً.

لقد اقتضت طبيعة البحث ان يقسم الى أربعة مباحث، الاول عن بدايات حياة شرف كندي حتى بلوغهِ مراحل الدراسة، فضلاً عن احوال أسرتهِ. أما المبحث الثاني فقد تناول نضالهُ السياسي منذ انخراطهِ في صفوف (حدكا) حتى سنة ١٩٨٩، في حين خصص الثالث للبحث في نضالهِ خلال المدة ١٩٨٩-١٩٩٢، أما المبحث الاخير فقد تناول نضالهُ الخارجي واغتيالهُ في ١٩٩٢/٩/١٧.

اما المنهجية العلمية التي سار عليها الباحث فهي عرض مرحلي تتابعي للحقائق التاريخية وتحليلها للوصول الى النتائج التالية:

- التحق شرف كندي بعضوية (حدكا) متأثراً بالفكر التحرري للقضية الكردية، وبفضل قدراتهِ المميزة وشخصيته القوية تمكن من بلوغ مراتب قيادية عليا حتى وصل الى عضوية المكتب السياسي حيث تمكن وبنجاح من اداء دور مميز ضمن صفوف الحزب حتى تبواء القيادة العليا سكرتيراً عاماً للحزب.
- اغتيال شرف كندي ألحق ضرراً فادحاً بالحزب الديمقراطي الكردستاني / ايران بفقدانه قائداً من الطراز الاول، حيث تعرض الحزب لضربتيين قاصمتين خلال ثلاث سنوات نتيجة اهمال أمني واضح في حماية اعضاء الحزب.

Abstract

Mohammed Sadiq Sharafkandi

Life and Political Struggle (١٩٣٨-١٩٩٢)

(A Historical and Political Study)

This paper studies the life and political struggle of Mohammed Sadiq Sharafkandi (Dr. Saeed) who as a politician in the Kurdish freedom movement in the Eastern Kurdistan, and among the members of the Democratic Party of Iranian Kurdistan (KDPI) continued his political struggle for ١٩ years.

This study is made up of four parts. First part is about birth and growth of Mohammed Sadiq Sharafkandi, covering family history, childhood years and education life. Second part talks about his political struggle life starting with the beginning of his membership of the KDPI from ١٩٧٣ to ١٩٨٩. Third part studies his political struggle years in leading KDPI in ١٩٨٩ to ١٩٩٢. Fourth part is about his political struggle on the international level and his assassination in ١٧/٠٩/١٩٩٢.

In writing this paper, the researcher relied on historical research method, providing facts according to historical timeline, and analysis. Below are the most significant findings of the study:

Thinking about Kurdish struggle and his passion for the Kurdish case, he became a member of KDPI. Because of strong personality, ability and talents, he was promoted and reached the political bureau. He had many responsibilities in the party and was successful till he become secretary general of KDPI.

Assassination of Sharafkandi was a great loss for KDPI: besides losing a competent leader, KDPI didn’t learn from the assassination of Dr. Qasmloo and got a heavy loss over the period of three years. Carelessness for his life and security was another factor.